

VÝZVA K DÍLČÍMU PLNĚNÍ č. 9/2022

Smluvní strany

Česká republika – Ministerstvo obrany

Se sídlem:

IČO:

DIČ:

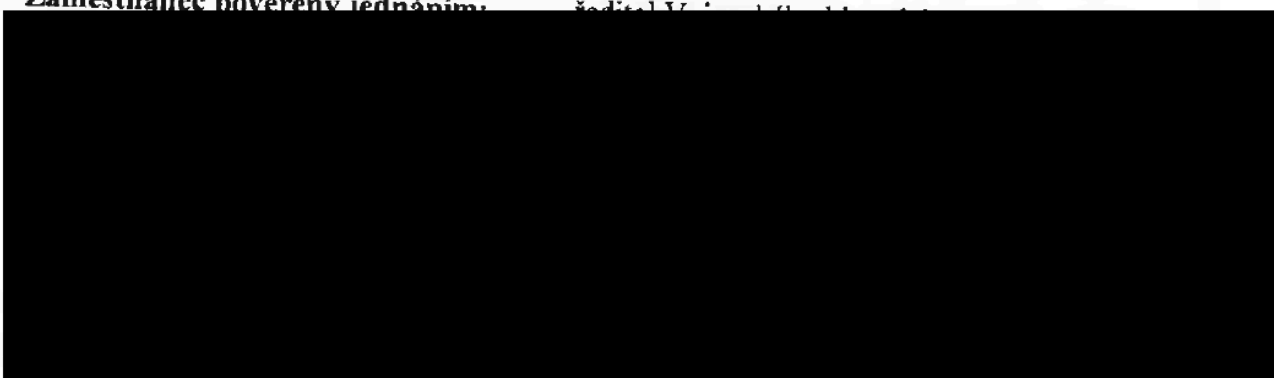
Zaměstnanec pověřený jednáním:

Tychonova 221/1, 160 01 Praha 6 - Hradčany

60162694

CZ60162694

ředitel Vojenského historického ústavu

Datová stránka:

Adresa pro

doručování

korespondence:

(dále jen „objednatel“)

hjaavk

Vojenský historický ústav Praha, U Památníku
1600/2, 130 05 Praha 3 - Žižkov

a

Mgr. Lucie Butcher

zapsaná v živnostenském rejstříku vedeném Úřadem městské části Praha 4

Sídlo:

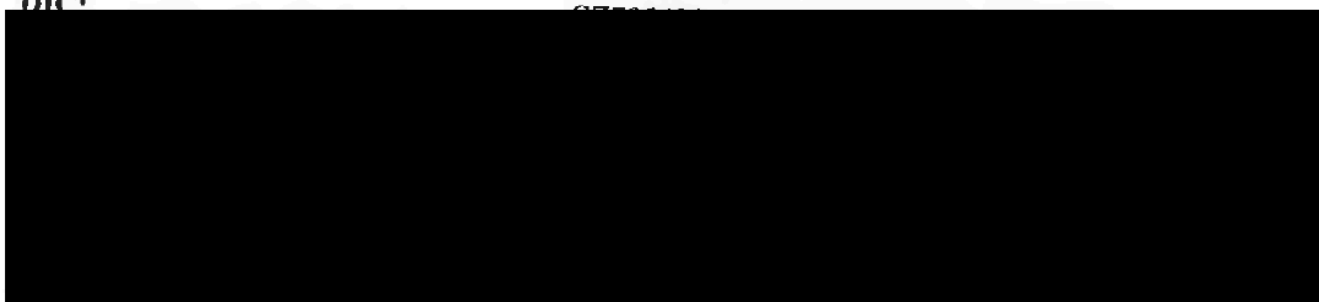
U Michelského mlýna 383/33, 140 00 Praha 4 -
Michle

IČO:

72244933

DIČ:

6572244933

Datová stránka:

z3333pz

Adresa pro doručování

Blanická 1008/28, 120 00 Praha 2 - Vinohrady

korespondence:

(dále jen „zhotovitel“) na straně druhé,

se na základě čl. V, odst. 5.1. Rámcové dohody o dílo ev.č. 80/5/008/2/2022-1241 ze dne 31.1.2022 (dále jen „dohoda“) dohodly na znění výzvy k plnění takto:

Předmětem výzvy k dílčímu plnění je:

- a) závazek zhotovitele - na své nebezpečí a na svůj náklad dodat objednateli výzvu k dílčímu plnění dle specifikace v níže uvedené tabulce.
b) závazek objednatele - řádně a v čas dodanou službu převzít a zaplatit dohodnutou cenu.

Objednáváme u Vás:

p.č.	Název	MJ	Počet	Cena za 1 MJ [Kč]	Cena celkem [Kč]
1.	překlad textu z ČJ do AJ - text "Překlad č. 4" (viz přílohy), standardní lhůta, kategorie do 20 000 ZS	ZS	19 980	1,03	20 579,40

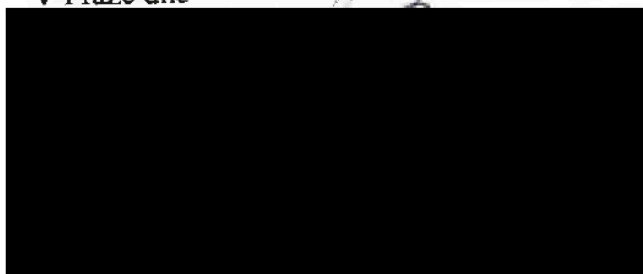
Doba plnění: do 12 dnů od doručení výzvy k plnění (dle Rámcové dohody).

Celková cena: se sjednává jako cena nejvýše přípustná cena za splnění dílčí výzvy k plnění, a to ve výši **20.579,40 Kč** (slovy: dvacettisícpětsetšedesátdevět 40/100 korun českých). Zhotovitel není plátcem DPH. V takto stanovené ceně jsou zahrnuty veškeré náklady zhotovitele související s plněním smlouvy.

Zhotovitel zašle objednateli elektronicky potvrzenou výzvu k plnění na e-mail: spicka.vhu@seznam.cz.

V Praze dne

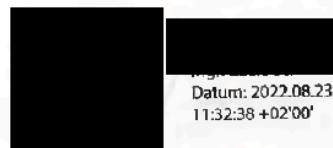
23. 08/2022

V Praze dne

Podpis a razítko zhotovitele

Datum: 2022.08.23
11:32:38 +02'00'

Text k překladu:

T1

Holokaust

Slovo holokaust pochází ze starořečtiny a v původním významu označovalo oběť Bohu, při níž bylo obětované zvíře celé spáleno. Od konce 17. století znamenalo v angličtině slovo holocaust krveprolití, masakr či vraždění. Za 2. světové války a po ní (zejména po procesu s Adolfem Eichmannem v Jeruzalémě v roce 1961) se stal holokaust / holocaust pojmem označujícím systematické pronásledování a hromadné vyvražďování židovského obyvatelstva nacisty. V hebrejštině se používá pojem šoa. V současnosti je pod pojem holokaust / holocaust zahrnována i perzekuce dalších etnických, náboženských a politických skupin obyvatelstva, např. Romů, tělesně a mentálně postižených, homosexuálů aj.

T2

Norimberské zákony

Říšským občanem jest pouze státní příslušník německé nebo příbuzné krve...

Zákon o říšském občanství, 1935

Dne 15. září 1935 byly na zvláštním zasedání Říšského sněmu (Reichstagu) svolaném do Norimberku při příležitosti každoročního sjezdu nacistické strany NSDAP vyhlášeny dva ústavní zákony, které se staly právním základem pro pozdější vyloučení Židů z německé společnosti. Zákon o říšském občanství stanovil, že občanem Říše může být pouze Němec nebo člověk s „příbuznou krví“. Němečtí Židé tak ztratili svá politická práva a stali se Staatsangehörige (státními příslušníky), zatímco „árijští“ Němci byli označeni jako Reichsbürger (říšští občané). Následující prováděcí nařízení Židy postupně zbavila veškerých občanských práv. Již listopadu 1935 bylo vydáno první z těchto nařízení, které stanovilo, kdo je považován za Žida nebo míšence. Druhý zákon, Zákon na ochranu německé krve a německé cti, zakazoval uzavírat sňatky mezi Židy a Němci a zapovídal také jejich mimomanželský styk.

T3

Konečné řešení

„Celková problematika... již ale nemůže být řešena vystěhováním. Nezbytným je proto teritoriální konečné řešení.“

Reinhard Heydrich, 24. června 1940

V lednu 1939 byl Reinhard Heydrich pověřen Hermannem Göringem vystěhováním Židů z celého území Říše. V červnu 1940 hlásil Joachim von Ribbentropovi, že z říšského území bylo vystěhováno přes 200 000 Židů a upozornil, že problematika více než tří milionů Židů nacházejících se na územích podléhajících německé moci již nemůže být řešena vystěhováním. Současně žádal o účast na všech poradách zabývajících se „konečným řešením židovské otázky“. Od samého počátku byl nejradikálnějším zastáncem „konečného řešení“ a jeho první plán patrně vypracoval již na přelomu let 1940 a 1941. Po přepadení Sovětského svazu vytvořil Heydrich vraždící komanda Einsatzgruppen, která začala systematicky vyvražďovat židovské obyvatelstvo na dobitých územích.

T4

Terezín

Okamžitě po příjezdu do Prahy začal Heydrich naplňovat své představy o „konečném řešení židovské otázky.“ Jeden z jeho prvních výnosů se týkal opatření proti českým Židům ve smíšených manželstvích, Čechům spřáteleným se Židy a uzavření synagog. Dne 10. října 1941 vedl Heydrich za přítomnosti Adolfa Eichmanna poradu o „konečném řešení židovské otázky“ v protektorátu. Jako nejlepší místo pro vybudování přechodného sběrného tábora označil Terezín. V souladu s Heydrichovými plány na vysídlení židovského obyvatelstva z území Říše se Terezín stal současně koncentračním i tranzitním táborem a místem, které mělo před veřejností zakrýt skutečný osud deportovaného obyvatelstva. První vězňové přišli do Terezína v listopadu 1941. Likvidace protektorátního židovského obyvatelstva vrcholila v roce 1942. Jenom z Prahy, kde žila polovina veškeré židovské populace, bylo přes Terezín deportováno na východ 27 460 osob. Peklem totálně přeplněného terezínského ghetta, kde jenom v roce 1942 zemřelo více než 10 000 obyvatel, prošlo celkem 60 382 protektorátních Židů. Vrátilo se pouhých 5 %. Celkem terezínským ghettem prošlo na 155 000 mužů, žen a dětí z celé Evropy.

T5

Konference ve Wannsee

„Se zbytkem, který v každém případě nakonec zůstane, se bude muset vhodně naložit, ...“

Protokol z Wannsee, 20. ledna 1942

V červenci 1941 doplnil Hermann Göring své původní pověření pro Reinharda Heydricha: „...pověřuji Vás tímto, abyste vykonal všechny organizační, věcné a materiální přípravy pro celkové řešení židovské otázky v oblasti německého vlivu v Evropě.“ Na 20. ledna 1942 svolal Heydrich do Berlína-Wannsee tajnou koordinační poradu o systematickém vyvraždění evropských Židů. Zúčastnili se jí státní sekretáři a vedoucí činitelé nejvyšších říšských úřadů, které měly co do činění s židovskou problematikou. Každá z pozvánek byla osobně signována Heydrichem. Na poradě, která položila základ k vyvraždění šesti milionů evropských Židů, uvedl, že „konečné řešení židovské otázky“ zahrne 11 milionů osob. Autorem protokolu z konference ve Wannsee se stal Heydrichův podřízený Adolf Eichmann, jehož pravomoci konference současně potvrdila. Z konference ve Wannsee se dochoval pouze jediný zápis.

Text k překladu:

Jak se lev do českého znaku dostal

Dalimilova kronika

Český kníže Vladislav II. získal královský titul spolu se znakem lva na červeném poli od římského císaře Fridricha I. Barbarossy za pomoc při dobývání města Milána roku 1158.

Nástupci Vladislava II. měli na štítu jak přemyslovskou orlici, tak lva. Druhý ocas pro lva získal Přemysl Otakar I. od císaře Otty IV. za pomoc při vojenském tažení proti Sasům v roce 1204.

Kosmova kronika

V legendě o knížeti Bruncvíkovi se praví, že se během svého putování světem zapojil do boje lva s baziliškem. Bruncvík se postavil na stranu lva a ten ho od té doby doprovázel.

Historie

Přemysl Otakar II., markrabě moravský, se chtěl vymezit svému otci, králi Václavu I. Z tohoto důvodu si do svého znaku umístil dvouocasého lva namísto přemyslovské orlice. Tento znak používal i poté, co byl zvolen českým králem.

V období středověku i v raném novověku měl kat zvláštní postavení v městské společnosti. Jeho povolání bylo považováno za nečestné a nečisté, neboť kromě vykonávání trestů smrti vyvážel stoky, záchodové jámky a sbíral zdechliny zvířat. Popravčí byli označováni za tzv. snížené lidi.

Ubytování kata

Popravčí obvykle bydlel v katovně, která se nacházela za hradbami města, na jeho okraji v zastrčené uličce, nebo byla přímo součástí hradeb. Do města vstupoval vlastní bránou.

Kat lékařem

Kat se velmi dobře vyznal v anatomii, neboť měl možnost se v mučírně seznámit s lidskými těly. Lidé ho tajně navštěvovali, aby jim pomohl s léčbou zlomenin, ran a jiných neduhů.

Pověry

Přes den se bezúhonní lidé katovně vyhýbali, ale navštěvovali ji v noci. Kati prodávali různé léčivé byliny, rady, šibeniční oprátky, třísky z popravčích špalků. Pověřiví lidé věřili v jejich kouzelnou moc.

Kostel

Kat se přísným nařízením nevyhnul ani v kostele. Zde musel mít vyhrazené místo tak, aby neseseděl s ostatními věřícími a ke svatému přijímání přistupoval až po jejich odchodu.

Hostinec

Kat sice mohl navštěvovat hospody, ale vždy tančil pouze se svou manželkou, a to za předpokladu, že nikdo jiný netančil. Poté, co katovský pár dotančil, byla podlaha pokropena vodou a zametena.

Reformy:

Marie Terezie

Zakázání mučení (1776) – Zakázání tortury
Zavedení evidence obyvatel - 1754
Sjednocení vah a měr (1764)
Zavedení stejnokrojů (1749)

Josef II.

Zrušení cenzury (1781)
Toleranční patent (1781)
Zrušení nevolnictví (1781)
Josefínský katastr (1785 – 1789)
Používání příjmení (1780)

Co má společného s bitvou u Solferina Mezinárodní hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce, Nobelova cena za mír a Jean Henri Dunant?

Jean Henri Dunant

byl švýcarský podnikatel a humanista. Jeho rodiče se věnovali charitativní činnosti, což ho velmi ovlivnilo. V roce 1859 viděl následky bitvy u Solferina v Itálii, kde ležely tisíce raněných bez pomoci několik dní. Organizoval záchranné akce a rozhodl se založit organizaci, která bude neutrální a dobrovolná. Díky němu vznikla organizace Červený kříž a První ženevská úmluva. V roce 1901 dostal jako první člověk Nobelovu cenu míru.

Mezinárodní hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce

Mezinárodní hnutí Červeného kříže a Červeného půlměsíce je nezávislá zdravotnická organizace, o jejíž vznik se zasadil Švýcar Henri Dunant v roce 1863. Stálá organizace na území Českých zemí vznikla o pět let později. V některých východních zemích je používán jako symbol červený půlměsíc.

Užívání znaku červeného kříže je přísně limitováno zákonem. Není dovoleno používat tento znak libovolně – například na všech zdravotnických zařízeních, lékárnách, místech první pomoci, upomínkových předmětech, komerčních produktech či v reklamě, z tohoto důvodu naleznete například na lékárnách bílý kříž v zeleném poli.

Mikrovlnná trouba

Kdy: 1945

Kde: Massachusetts, USA

Kdo: americký vynálezce Percy Spencer (1894–1970)

Během 2. světové války se k zaměřování nepřítele využívaly radary. V roce 1940 britští vědci zkonstruovali dutinový magnetron, který umožnil zmenšení radaru. Americký konstruktér Percy Spencer nosil v kapse svého pláště čokoládovou tyčinku. V roce 1945 si všiml, že se mu rozpustila, když stál před spuštěným magnetronem. Při dalších pokusech udělal například první popcorn. Jeho experimenty vedly ke vzniku první mikrovlnné trouby.

Počítač

Kdy: 1943

Kde: Británie

Kdo: anglický inženýr Thomas Flowers (1905–1998)
Nedaleko Londýna, v Bletchley Park, sídlilo oddělení zabývající se dešifrování německých rádiových depeší během druhé světové války. Jejich systém Heath Robinson umožňoval číst německé zprávy se zpožděním 6-8 týdnů. Inženýr Thomas Flowers vytvořil počítač Colossus, který dekodoval zprávy 2 až 3 hodiny. V roce 1944 vznikla 5x rychlejší verze Colossus Mark II.

Vteřinové lepidlo

Kdy: 1942

Kde: Rochester, stát New York, USA

Kdo: americký vynálezce Harry Coover (1917–2011)

Vteřinové lepidlo vynalezl v roce 1942 Harry Coover se svým týmem. Jejich cílem bylo vyvinout transparentní plast pro výrobu dělových zaměřovačů. Objevili tzv. kyanoakrylát, které sice rychle a pevně spojovaly nejrůznější povrchy, ale k výrobě zaměřovačů se nehodily. Od roku 1958 se prodává toto lepidlo.

Nylonky

Kdy: 1940

Kde: Willmington, Delaware, USA

Kdo: americký chemik Wallace Carothers (1896–1937)

V roce 1930 vyvinul chemik Wallace Carothers v laboratořích americké společnosti DuPont první syntetické vlákno, tzv. nylon. Vyráběly se z něj štětiny do kartáčů a od roku 1940 také nylonové punčochy. Své využití našel také ve vojenství, neboť sloužil jako vhodný materiál pro padáky. Na našem území vyvinul v obdobné době Otto Wichterle, Alois Novotný a Jiří Procházka silon.

Lepicí páska

Kdy: 1943

Kde: Dixon, Illinois, USA

Kdo: Američanka Vesta Stoudová (1891–1966)

Látkovou lepicí pásku vymyslela Vesta Stoudová. Tato žena pracovala v závodě Green River Ordinance v Dixonu v Illinois, kde měla na starosti balení munice do krabic. Uvědomila si, že je pro vojáky obtížné otevřít zapečetěné krabice a navrhla voděodolnou látkovou lepicí pásku. Když u svých nadřízených s nápadem nepochodila, napsala 10. února 1943 dopis prezidentu Franklinu D. Rooseveltovi. Výbor pro válečné plánování výrobu pásky zajistil.

Kuličkové pero

Kdy: 1931

Kde: Budapešť

Kdo: maďarský vynálezce židovského původu László Bíró (1899–1958)

Kuličkové pero vynalezl maďarský žurnalista László Bíró. Tento novinář si všiml, že inkoust používaný při tisku novin rychle schne a nezanechává stopy. Při snaze naplnit s ním plnicí pero zjistil, že je inkoust příliš hustý. V roce 1931 vymyslel se svým bratrem Georgem první prototyp kuličkového pera. Patent od nich odkoupila britská vláda, neboť kuličková pera využívali piloti RAF ke psaní ve vysokých nadmořských výškách.

FHSS (Frequency Hopping Spread Spectrum)

Kdy: 1942

Kde: USA

Kdo: herečka a vynálezkyňe Heda Lamarr (1914–2000), skladatel a vynálezce George Antheil (1900–1959)

Známa herečka Heda Lamarr se svým přítelem skladatelem George Antheilou vyvinula speciální druh modulace odolné proti odposlechu, tzv. FHSS (Frequency Hopping Spread Spectrum). Tato technologie měla zabránit rušení naváděných torpéd, neboť neustále přeladřovala frekvence a byla tak odolná vůči odposlechu. Americké námořnictvo technologii odmítlo. Dnes je využívána v rámci zařízení jako je například WiFi, bluetooth, GPS satelity, satelitní televize nebo sítě mobilních telefonů.

Text k překladu:

6/F-01-02

Plášť Josefa Kazdy, 1940

Standardní plášť pro gázisty čs. armády upraven podle nařízení z léta 1939, které zakazovalo nošení čs. vojenských stejnokrojů v původní úpravě. Plášť je "zcivilněn" odstraněním původních knoflíků a nahrazením za kostěné, odstraněním nárameníků a nahrazením původního límce límcem z umělé kožešiny. Josef Kazda byl plukovníkem generálního štábu, během okupace byl popraven.

Stejnokroje vládního vojska

Stejnokroje vojáků Vládního vojska prošly od léta 1939 složitým vývojem. Výsledkem „boje“ krojových komisí s německými okupačními úřady byl stejnokroj, který si zachoval české prvky bez jakékoliv nacistické symboliky. Blůza stejnokroje, vyráběného od roku 1940, vycházela stříhem ze stejnokroje gázistů československé armády – zapínání na 7 knoflíků, čtyři navrch našité kapsy a přeložený límec. Dále obsahoval prvky inspirace v rakousko-uherské armádě – hodnostní označení na límci (zde hodnost štábního strážmistra) a v německé armádě – výsostné označení nad pravou náprsní kapsou a podoba knoflíků.

Po vzoru německé branné moci zavedl 10. ledna 1940 Generální inspektorát vládního vojska výsostní odznak. Odznaky musely být vyrobeny dle připojené přílohy a musely odpovídat provedení menšího znaku Protektorátu Čechy a Morava, uvedeného ve vládním nařízení čis. 222/1939 Sb. z. a n. Pro mužstvo byl předepsán odznak ze světlešedé mercerizované příze, tkaný na olivově zelené podložce. Není bez zajímavosti, že inspirací pro podobu samotného odznaku byla přezka vycházkového pásu pro rotmistry a důstojníky předválečné československé armády. Generální inspektor vládního vojska generál Eminger v Důvěrném rozkazu č. 59 z 18. října 1940 o závadách stejnokroje vysledoval nedostatky v nošení výsostních odznaků. Zejména se věnoval bullionovým odznakům na vycházkové blůzy: „Různé odznaky se ani zdaleka nepodobají předepsaným vzorům, poněvadž jsou ručně nedokonale vyšívané příliš silným dracounem, takže se detail kresby úplně ztrácí.“ Dále poukázal na to, že zdaleka ne všichni příslušníci vládního vojska výsostní odznak nosí, ačkoliv byl zaveden již před více než půl rokem. Od 1. listopadu 1940 se nesměl žádný příslušník vládního vojska objevit na veřejnosti bez předepsaného výsostního odznaku.

6/F-02-17_18

Masaryčka Felixe Peřky, 1939

Symbolem čs. legií v Rusku zůstala v meziválečném období čepice, tzv. furažka, s šikmou bíločervenou stužkou. Byla tak společně s kožešinovou papachou nejčastěji zobrazovaným atributem ruských legionářů ve výtvarném umění, filmu či divadle. Stala se také typickým doplňkem legendárního legionářského generála a později vůdce meziválečných československých fašistů Radoly Gajdy. Furažky se daly zakoupit u specializovaných firem (Hojtaš, Kučera, Bartůněk, atd.) a u malých soukromých krejčích. I nejčastěji nošená pokrývka hlavy prvního československého prezidenta vycházela tvarem a podobou z ruské furažky, zatímco prezident Edvard Beneš, považovaný řadou bývalých legionářů za jednoho z nich, měl svou vlastní vydumku, tedy čepici vzor 1919.

Po okupaci Čech a Moravy v březnu 1939 bylo německými úřady zakazováno nošení ruských furážek a tzv. masaryček v souvislosti s 28. říjnem či s výročím narozením T. G. Masaryka. Jejich masové nošení, zejména 28. října 1939, tak bylo tichým projevem nesouhlasu s okupací.

Majitelem čepice byl Felix Peřka (1924–2005), během okupace člen skautské odbojové organizace Zpravodajská brigáda, účastník protikomunistického odboje a politický vězeň.

6/F-02-19

Blůza japonské císařské armády, 1942

Japonská císařská armáda používala v letech II. světové války dva základní střihy stejnokrojů. Starší Model 90 (1930) s ležatým límcem a modernější M98 (1938). Oba typy se vyráběly v letní bavlněné a zimní vlněné verzi. Zobrazená blůza stejnokroje četaře (GUN SO) je příkladem zimního modelu 98 a byla vyrobena v roce 1942. Stejnokroj si přivezl jako trofej z bojů na Okinawě americký voják, příslušník 7. pěší divize. Blůza byla do sbírek VHÚ Praha získána nákupem od rodinného příslušníka v roce 2009.

Blůza je vyrobena z vlněného sukna hořčičné barvy a podšívka z bílého bavlněného kepru. Na ležatém límci je vytkávané hodnostní označení četaře. Blůza se zapíná na 5 velkých měděných knoflíků. Horní kapsy jsou všité a zapínají se na navrch našité překlopky s malým měděným knoflíkem.

6/F-02-20/21

Oblek Jana Kubiše, 1942

Jan Kubiš byl během útoku na Heydricha, který provedl s Josefem Gabčíkem dne 27. května 1942, oděn do tmavého černého obleku. Jedná se pravděpodobně o šaty, které měl Janu Kubišovi ušít bratr Rudolf, který provozoval krejčovskou živnost v Třebíči. Oblek je vyroben z temně šedé vlněné tkaniny se světle šedými proužky.

Jednořadé sako je typickým příkladem předválečné pánské módy. Široká zdůrazněná ramena a výrazné prořezání v pase dávají vyniknout postavě nositele. Spodní část límcových klop přesahuje vrchní, což je dnes typičtější pro saka dvouřadá. Na levé straně klop je obšitá knoflíková dírka. Sako je zapínané na 3 bakelitové knoflíky, na spodních okrajích rukávů jsou dva menší knoflíky totožného stylu.

Blůza bezpečnostní služby, Německo, 1942

Příslušníci neblaze proslulé bezpečnostní složky nacistického Německa – Gestapa používali služební stejnokroj SD (Sicherheitsdienst). Blůza (Dienstrock) byla vyrobena z vlněné česané příze šedo zelené barvy. Od roku 1942 byla opatřena policejními nárameníky se zelenou lemovkou. Na předloktí levého rukávu je dracounové označení SD a na nadloktí je výsostné označení používané i na stejnokrojích SS. Nad levou náprsní kapsou jsou umístěna poutka na připevnění lišty se stužkami vyznamenání, stejná poutka na odznak jsou i na samotné kapse. Na levé límcové výložce je hodnostní označení, pravá je prázdná (vyjadřuje příslušnost k SD). Hodnostní označení je ekvivalentní pro Obersturmführera SS (nadporučík) a u Gestapa pro Kriminalinspektora či Kriminalkommissara (dle délky doby služby). Blůza byla vyrobena v krejčovském salonu Josef Šobota v Praze.

6/F-02-22/23

Boty Oldřicha Pechala, 1942

Představované šněrovací boty patřily nadporučíku Oldřichu Pechalovi, veliteli výsadku Zinc. Výrobcem byla anglická firma Bostock and Son, která sídlila od počátku 19. století ve městě Stafford. Pod značkou LOTUS se pak tyto boty vyráběly od prvních roků 20. století. Jednalo se o boty pro sportovní a lovecké, či turistické účely. Hlavními klienty obuvnického závodu v letech 1. světové války však byli britští armádní důstojníci.

Předurčení do náročných podmínek umožňoval kromě materiálu i zvláštní typ konstrukce, tzv. Veldschoen. Samotný terčín, který byl v anglicky hovořících zemích přejat po Búrské válce z holandštiny („polní boty“), lze do češtiny přeložit jako flexibová obuv. Jde o druh konstrukce, kde je spodní okraj svršku přehnut ven a přehyb je přišit k podešvi a není připevněn ke stélce. Podešev je sešita ze tří vrstev kůže, v přední části je pak pomocí dřevěných obuvnických floků připevněna podrážka.

K výsadku tříčlenné skupiny Zinc došlo 28. března 1942. Vlivem navigační chyby byl výsadek proveden na slovenském území u obce Gbely. Při pokusu o překročení hranic se skupina rozdělila a npor. Pechal se dostal do přestřelky s německými celníky. Díky falešné občanské legitimaci, která zůstala na místě přestřelky, začalo po Pechalovi záhy pátrat Gestapo. Oldřich Pechal se přesunul do rodného kraje a ukrýval se u rodičů a známých. Boty, nápadné svým vzhledem a kvalitou zpracování, zanechal u rolníka Rudolfa Berky, který je po válce předal Ministerstvu národní obrany.

Klobouk parašutisty Bohuslava Grabovského, 1942

Jedním z životně důležitých úkolů československých parašutistů v letech II. světové války bylo dokonale splynout s davem. Byli tedy vybaveni kompletním civilním oděvem, přes který byla pouze po dobu letu a seskoku oblečena výsadková kombinéza. Nejdůležitějším kritériem při výběru vhodných oděvních součástí před seskokem byl československý výrobce či původ, kvalita tkanin a přirozená patina. Nezbytnou součástí oděvu byla i pokrývka hlavy, nejčastěji klobouk či sportovní čepice. Klobouk je vyroben z králičí plsti, uvnitř je kožené potítko a označení výrobce „LIGA R. Thiele, Tábor“.

Četař Bohuslav Grabovský byl po absolvování kurzu útočného boje a parašutistického kurzu zařazen do sabotážního výsadku INTRANSITIVE, jehož úkolem byla destrukce kolínské rafinerie minerálních olejů. Po seskoku na konci dubna 1942 nejprve nenalezl ostatní členy výsadku a odebral se na záchytné adresy. Po měsících ukrývání byl nakonec zatčen gestapem a přemlouván ke spolupráci. Vzhledem k jeho neochotě byl uvězněn v terezínské Malé pevnosti, kde byl v říjnu 1944 popraven.

Blůza nadporučíka pěchoty Adolfa Opálky, Velká Británie, 1942

Osobní majetek parašutistů byl po dobu jejich operačního nasazení uložen ve skladech Zvláštní skupiny D. V případě úmrtí byl po válce vydán pozůstalým, dle poslední vůle dotyčného. Předměty z pozůstalosti Adolfa Opálky převzala 17. srpna 1945 sestra Božena Verostová a nevlastní otec parašutisty Jan Verosta. V roce 1993 darovala paní Marie Hlaváčová Opálková (bohužel se nepodařilo zjistit příbuzenský vztah) některé tyto předměty do sbírek tehdejšího Historického ústavu AČR na Žižkově. Význam takto cenného přírůstku byl zdůrazněn uspořádáním slavnostního setkání v prostorách Muzea odboje a Armády České republiky ve výroční den boje parašutistů 18. června 1993.

Mezi množstvím předmětů, které zanechal spolu s osobními věcmi ve Velké Británii, byl i důstojnický stejnokroj. Blůza s otevřeným límcem odpovídá střihem britskému služebnímu stejnokroji. Je vyrobena z olivově zelené vlněné tkaniny (tzv. Baratheia) s

bavlněnou podšívkou olivové barvy. Na měkkých všitých náramenicích je umístěno hodnostní označení nadporučíka (čs. typu vyrobené ve Velké Británii). Zapínání je na čs. zlaté knoflíky s meči (výroba T. W & W- Trelon, Weldon et Weil, Paris). Na obou rukávech stejnokroje jsou u ramenních švů umístěny rukávové nášivky s nápisem CZECHOSLOVAKIA. Na pravém rameni je našit navíc ještě britský odznak pro parašutisty.

Blůza protektorátního četnictva, 1942

Stejnokroje četnictva z období 1939–1945 se od předválečných odlišují jiným výsostným označením na pokrývkách hlavy a motivem zkřížených pušek na knoflících, namísto původní iniciály ČS. Jinak zůstal typický vzhled četníků téměř nezměněn. Hodnostní označení strážmistra je umístěno na náramenních páskách, na límci je kromě výložek umístěno i číslo příslušného zemského velitelství, v tomto případě arabská číslice 1 pro Čechy.

Zajímavostí představované blůzy je fakt, že je ušita z rubové strany tkaniny. Tato praxe byla zejména během války poměrně běžná i u civilních oděvů. Látka, která se nošením opotřebovala a působila nevzhledně, se otočila rubovou stranou a znovu sešila do podoby původního oděvu. Oděv tak získal nový vzhled a majitel ušetřil za novou tkaninu. Otočené přední díly jsou dobře patné na zašitých knoflíkových dírkách pravé přednice.

6/F-01-15

Replika blůzy Reinharda Heydricha

Zdařilá replika blůzy SS-Obergruppenführera Reinharda Heydricha posloužila jako rekvizita při natáčení koprodukčního filmu Anthropoid v roce 2015. Blůza šedozelené barvy vychází střihem ze stejnokroje politických organizací nacistického Německa. Na otevřeném, stříbrně lemovaném límci jsou černé, dracounem vyšívané límcové výložky s hodností SS-Obergruppenführer. Nárameníky se zeleným lemem vyjadřují stejnou hodnost. Na nadloktí levého rukávu je nášivka pro tzv. staré bojovníky, na levém nadloktí dracounová orlice SS, na předloktí pak nášivka s písmeny SD (Sicherheitsdienst) a stříbrná rukávová páska organizační příslušnosti. Nejvýrazněji je dekorovaná levá přední strana stejnokroje. Je zde lišta se stužkami vyznamenání, v knoflíkové dírce stuha k Železnému kříži 1939 2. třídy, nad lištou spona frontového letce, kapsu pak pokrývá řada odznaků – pilotní, jezdecký, sportovní, Železný kříž 1939 1. třídy a stranický odznak NSDAP se zlatým věncem. Zajímavým detailem blůzy je poškození v pravé zadní části, které imituje místo vniku střepiny Kubišovy bomby.

6/F-01-15

Britská přilba Mk. II, 1943

Příslušníci 1. čs. samostatného praporu v SSSR prodělali svůj bojový křest u ukrajinské vesničky Sokolovo 8. března 1943. V této době byli vybaveni britskými stejnokroji a výstrojí, zanechané v Buzuluku polskou Andresovou armádou. Typický britský vzhled čs. vojáků dokreslovala charakteristická ocelová přilba Mk. II, která byla ve výzbroji v počtu několika set kusů. Během zimních měsíců byly přilby natřeny bílou barvou kvůli maskování. Ve výzbroji (přilba, spolu s polní lopatkou a plynovou maskou byla počítána mezi výzbroj) čs. vojáků však příliš dlouho nevydržely a již v polovině roku 1943 byly nahrazeny moderními sovětskými přilbami Sš-40. Jsou však známy případy nálezů těchto přileb ještě z období bojů během karpatsko – dukelské operace.

Zobrazený exemplář pochází z nálezů přímo v Sokolovu. Zvon přilby nese zbytky bílého nátěru, vnitřek a podbradník se nedochovaly. V 70. letech jí přivezl filmový štáb, který zde natáčel velkoformátový režisér Otakar Vávra Sokolovo. Přilba byla následně předána do sbírek Vojenského historického ústavu.

6/F-01-21

Větrovka, Německo, 1943

Elitou německé armády v letech II. světové války byly mimo jiné i útvary horských myslivců. Vzhledem k činnosti ve specifickém prostředí byli vybaveni celou řadou speciálních stejnokrojových součástí. Německá armáda rozlišovala několik typů ochranných svršků pro horské jednotky. Prvním zavedeným typem byl tříčtvrteční plášť s dvouřadým zapínáním (Windjacke), dále bílá větrovka oblékaná přes hlavu (Windbluse) a konečně dvoudílný oboustranný oděv (Anorakanzug). Poslední jmenovaný sestával z větrovky oblékané přes hlavu a širokých kalhot. Na pozdějších exemplářích se objevuje označení velikosti pomocí římských číslic a označení M.43.

Větrovka je vyrobena z jemné bavlněné tkaniny, z jedné strany potištěné šedou barvou. Na hrudi jsou našity tři velké kapsy kryté překlopkou, dvojice kapes se nachází i na zadní části. Rukávy je možné stáhnout pomocí pásků s přezkou, další pásek sloužil k sepnutí blůzy, aby se zabránilo jejímu vyhrnování. Větrovka je rovněž vybavena našitou kapucí se šněrováním a překlopkou proti pronikání větru. Všechny knoflíky jsou vyrobeny z tvrzeného papíru. Celý komplet byl oboustranný – z jedné strany šedý, z druhé bílý, pro použití dle okolního prostředí. Po skončení války získala část skladových zásob československá armáda, která komplety využívala při zimním výcviku např. u pěšího praporu 71 „Československých parašutistů“.

6/F-01-32

Blůza desátníka autoroty 2. čs. samostatné paradesantní brigády v SSSR

Pozůstalost po příslušníkovi 2. čs. sam. paradesantní brigády Juraji Melešovi. Ten daroval v roce 1971 stejnokroj sovětským důstojníkům v Milovicích pro tamní památník s tím, že když nebude expozičně použita, má být předána do muzea v Praze. Juraj Meleš se narodil 22. 3. 1919 v obci Lisičovo na Ukrajině. Od roku 1939 byl internován v SSSR a 17. července 1943 v Buzuluku odveden do československé vojenské jednotky. Později nastoupil do Jefremova jako příslušník 2. čs. paradesantní brigády. Zúčastnil se bojů na Dukle, kde byl zraněn a převezen letecky do Banské Bystrice. Po částečném vyléčení působil u partyzánského oddílu „Paběda“, pod velením kpt. Makarenka. V oblasti Liptovskej Revúce (Nižnej) mu stejnokroj ušila partyzánska Migrova. Stejnokroj používal až do příchodu sovětské armády a později jako vycházkový.

Blůza je vyrobena ze silného (plášťového) vlněného sukna barvy khaki. Zapínání na 6 knoflíků ze žlutého kovu s meči (sovětská výroba) a límec má zapínání na železný háček. Náprsní kapsy jsou skládané s překlopkou a knoflíky. Spodní kapsy jsou všité s překlopkou. Zelené vykrojené límcové výložky a zeleně lemované nárameníky s podložkou a hodnotným označením desátníka značí autorotu 2. československé paradesantní brigády v SSSR.

6/F-01-31

Blůza kpt. A. V. Fomina, 1944

Jednou z nejúspěšnějších partyzánských skupin byl výsadek Mistr Jan Hus, který působil na českomoravské vrchovině. Velitelem výsadku byl kapitán Rudé armády Alexej Vasiljevič Fomin, komisařem Miroslav Pich – Tůma, později neblaze proslulý příslušník Státní bezpečnosti.

V podvečer 23. března 1945 došel k vypátrání štábu partyzánského oddílu Mistr Jan Hus německými pátracími skupinami a následně k jeho obklíčení u obce Leškovice. Štáb v té chvíli sestával ze tří sovětských vojáků, radistky, lékařky a dvou čs. partyzánů. Po několikahodinovém boji s více než stonásobnou německou přesilou partyzáni podlehli. Přežil jen těžce zraněný Fomin, který byl krátce poté zastřelen v Chrudimi.

Členové výsadku byli při seskoku vybaveni vojenskými stejnokroji, které postupem času obměňovali za součástky civilního či trofejního původu. Původní stejnokroje byly ukryty a po válce předány do sbírek Vojenského historického ústavu.

Důstojnická blůza kpt. Fomina je vyrobena z česané příze olivové barvy. Malinové lemování límce značí příslušnost k pěchotě. Oproti standardnímu provedení je na kapsách dodatečně vytvořené zapínání pomocí knoflíků. Netypická pruhovaná podšívka je vyrobena z bavlněného plátna. Nad pravou kapsou je patrná stopa po Řádu Rudé hvězdy, kterou Fomin získal za boje u Kyjeva.

6/F-01-22

Blůza generála zdravotnictva Františka Langerera, 1945

František Langer se narodil 3. března 1888 v Praze. Po gymnáziu studoval medicínu, kterou v roce 1914 úspěšně dokončil. Poté byl povolán do armády a odešel bojovat na východní frontu. V roce 1916 byl zajat a později vstoupil do československých legií, kde se později stal šéflékařem 1. pluku. Po návratu do vlasti se začal intenzivně věnovat literární a divadelní tvorbě. V roce 1939 odešel před německými okupanty přes Polsko a Francii do Velké Británie. Zde působil jako šéf zdravotnictva čs. armády.

Stejnokroj britské armády je vyrobený z jemné vlny, částečně upraven do podoby čs. generálského stejnokroje našitím nových nárameníků, límcových výložek a knoflíků na manžety. Nad levou náprsní kapsou je našito 10 stužek vyznamenání. Lišta se zapíná na čtyři velké zlacené knoflíky, které byly stejně jako malé čs. stejnokrojové knoflíky na kapsách a manžetách vyrobeny londýnskou firmou Gaunt.

6/F-01-50

Německá maskovací blůza, 1945

Na samém sklonku války vyvinulo nacistické Německo zcela nový druh maskovacího stejnokroje (sběrateli označovaný jako Leibermuster), který měl sjednotit pestrost užívaných typů a zároveň přinést zcela nový prvek- maskování v infračerveném spektru. Černá složka šestibarevného potisku měla totiž krycí vlastnosti i v nově zaváděných přístrojích nočního vidění. Vzhledem k všeobecnému chaosu se tyto stejnokroje dostaly na frontu ve velmi malém množství a nejvíce dobových snímků, na nichž jsou zachyceny, pochází ze severovýchodních Čech. Deriváty tohoto maskovacího potisku používalo po válce Československo a Švýcarsko.

6/F-01-47

Československá soukenná blůza vz. 45, 40. léta 20. století

Po II. světové válce používala československá armáda pestrou paletu zahraničních stejnokrojů britského, amerického, italského a zejména německého původu. Ve snaze sjednotit vzhled vojáků byl zaveden již v roce 1945 nový stejnokroj s označením vz. 45. Dosavadní stejnokroje však bylo možné nadále používat až do konce roku 1946. Po zavedení stejnokroje 21 na počátku 50. let, byly dosavadní stejnokroje vz. 45 označovány jako stejnokroje 20. Střih blůzy vycházel ze značné míry z předválečné blůzy vz. 30. Došlo však ke snížení počtu knoflíků z 5 na 6, což umožňovalo lepší nošení blůzy s otevřeným límcem. Další změnou byly ventilační otvory v podpaží, zapínání spodních bočních kapes a pochopitelně i materiál. Nová barva stejnokroje měla být khaki, ve skutečnosti se používaly nejrůznější vlněné tkaniny československého a německého původu.

Text k překladu:

5/F-01-03

Rakousko-uherská ocelová přilba, 1917

Rakousko-uherské ocelové přilby, vyráběné od roku 1917, se od německého vzoru na první pohled odlišovaly pouze vyšší polohou nýtů, uchycující plátěný podbradník. Některé továrny vyráběly i zjednodušenou variantu s podbradníkem upevněným přímo na okružní vnitřní výstelky. Ta byla vyrobena nejčastěji z kůže s lněnými polštářky. Množstvím výplně polstrovaných polštářků bylo možné částečně regulovat velikost. Celkově se přilby vyráběly ve čtyřech velikostech zvonu – v místě upevnění okružní s obvodem 62, 64, 66 a 68 cm. Aby byla zachována možnost připevnit na přilbu čelní pancíř (vyráběný v jedné velikosti), byly na válcovitých ventilačních otvorech umístěny podložky, které vyrovnávaly rozdíl velikosti. Nejmenší přilba má podložky nejširší, přilba velikosti 66 již podložky neměla.

5/F-01-04

Francouzská přilba model 1915 v rakousko-uherské úpravě, 1918

Na jihozápadním bojišti se na podzim roku 1916 u rakousko-uherských vojáků v hojnější míře rozšířilo nošení ukořistěných italských přileb (vz. 1915 Adrian z francouzských dodávek a domácích italských typů Lippmann). Přestože poskytovaly jen částečnou ochranu proti šrapnelům, byly distribuovány bojujícím jednotkám. Vojáci na průzkumných hlídkách byli nabádáni ke sbírání nejen nepřátelských zbraní, ale i ocelových přileb. Jsou známy i exempláře s domalovaným, či doplněným výsostným označením na čelní straně přileb. Kromě používání přímo nalezených kusů, probíhaly později i jejich úpravy v továrnách. Ukořistěné přilby byly zbaveny vnitřků a nahrazeny jednotnými výstelkami rakousko-uherského typu. Původní okružní bylo přestřiženo a zmenšeno dle menšího vnitřního obvodu spojeneckých přileb. Tyto úpravy se týkaly i ukořistěných přileb ruské armády, opět jak z francouzských dodávek, tak i domácí ruské produkce přileb typu Sohlberg. Celkově tak lze nalézt celkem tři základní typy kořistních upravených přileb – francouzské Model 1915, italské typ Lippman a ruské typu Sohlberg. Zobrazená přilba je upravená z původně francouzského modelu z dodávek pro italskou armádu. Tyto přilby byly následně opatřeny nátěrem zemitě hnědé barvy, stejným, jako ostatní přilby rakousko-uherské armády.

Ruská přilba typu Sohlberg italského legionáře, 1919

Českoslovenští legionáři v Itálii se ve větší míře zapojili do bojů až v době, kdy již byla ocelová přilba naprostým standardem. Vzhledem k podmínkám horského bojiště plnila přilba zároveň důležitou funkci ochrany hlavy proti padajícímu kamení a úlomkům. Nejrozšířenějším typem ve výstroji čs. legionářů se stala zjednodušená italská přilba model 1916. U řady jednotek byly přilby opatřovány ručně malovanými znaky s českým lvem nejrůznějších tvarů a plukovními čísly. Legionáři z Itálie, stejně jako jejich francouzští spolubojovníci, používali své přilby i v průběhu prvních bojů nové republiky.

5/F-01-08

Americká jídelní miska československého legionáře, 1920

Jedním z typických suvenýrů československých legionářů z Ruska jsou individuálně zdobené jídelní misky. Hliníkové jídelní nádoby se k československým vojákům dostalo v rámci dodávek americké výstroje. Původní označení misek bylo M1910 a byly určeny pro nošení v horní kapse americké torby M1910. Zatímco řada další výstrojních a výzbrojních součástek zůstala po návratu legií v československé armádě, jídelní misky zůstávaly jako vzpomínka na cestu kolem světa. Díky použitému materiálu se staly ideálním předmětem pro individuální výzdobu. Nejrůznější vyryté motivy zachycují nejčastěji československou symboliku či vlakové transporty, připomínky vladivostockého přístavu atd.

Představovaná miska, vyrobená v roce 1918, patřila československému legionáři Eduardu Majorovi. Ten byl jako příslušník c. k. zeměbranceckého pěšího pluku č. 11 zajat v dubnu 1915 u Zborova a v srpnu 1917 zařazen do legií. Do vlasti se vrátil v roce 1920 jako příslušník 8. čs. střeleckého pluku.

5/F-01-09

Vlajka čs. krajanů ve Philadelphii, 1918

Mezi první symboly dosud neexistujícího státu Čechů a Slováků patřily vlajky navržené v letech 1. světové války ve Spojených státech amerických. Pro silnou krajanickou komunitu navrhl vlajku významný výtvarník Vojtěch Preissig, který proslul zejména souborem propagačních plakátů pro čs. zahraniční odboj. Spolu s M. R. Štefánikem vytvořili vlajku tvořenou čtyřmi hvězdami (Čechy, Morava, Slezsko a Slovensko) a pruhy, obdobně jako je tomu u vlajky Spojených států. Byla používána jako vlajka zahraničního odboje a v roce 1919 se o ní uvažovalo i jako o státní vlajce. Zcela unikátní je vlajka krajanů ve Filadelfii, jejíž neznámý autor nevědomky předznamenal budoucí výslednou podobu československé vlajky.

Límcová výložka generála, 1919

V prvních letech existence Československa bylo nutné jednoznačným způsobem označit příslušníky jeho armády. Jedním z hlavních důvodů bylo přetrvávající nošení stejnokrojů rozličných vzorů, zejména pak po bývalé rakousko-uherské armádě. První typ hodnostního označení, zavedený v prosinci 1918, byl v létě 1919 nahrazen novým. Jeho nejmarkantnějším prvkem byly límcové výložky francouzského typu v barvě příslušné zbraně a s číslem pluku či motivem příslušné služby. Hodnostní označení bylo v tomto období umístěno na dolním okraji obou rukávů.

Zatímco většina těchto prvků z roku 1919 záhy vymizela a byla nahrazena výrazně zjednodušenými, límcové označení pro generály vydrželo pouze v mírně upravovaných podobách až do konce 50. let. Kombinace karmínově červeného podkladu a zlatým dracounem provedené výšivky, působila vždy velice reprezentativním dojmem. Zlaté lemování výložky bylo již následující rok zrušeno, avšak motiv lipové ratolesti přetval jako stavovské označení generálů až do současnosti.

Přilba příslušníka úderného praporu, 1919

Úderný prapor československého vojska na Rusi vznikl 1. září 1918 v Jagotině sloučením úderných rot jednotlivých střeleckých pluků. Bojový prapor jednotka obdržela v Jekatěrinburgu 22. února 1919. Mezi nejcharakterističtější prvky stejnokroje příslušníků

úderného praporu patřil znak s lebkou nošený na levém nadloktí rukávu a ocelová přilba typu Sohlberg. Výrobce těchto přileb byla finská firma Holberg et Sohlberg. Zvon přilby je vylišován z jednoho kusu oceli. Vrchní větrací otvor zakrývá nánýtovaná čepička. Vnitřek přilby je v tomto případě vyroben z kůže a ke zvonu je upevněn čtveřicí plechových úchytů. Označení příslušnosti k čs. jednotkám tvoří malovaná červenobílá lentocka, odpovídající tehdejšímu označení na čepicích a papachách.

5/F-01-11

Československý baret, 1919

Probíhající boje na Slovensku v roce 1919 si vynutily zavedení nových stejnokrojových prvků, aby bylo možné vojáky rozeznat od protivníka, který byl ve velké míře vybaven rovněž ze starých rakouských zásob.

První důležitou součástí z nového stejnokrojového předpisu pro československou armádu z léta 1919, byl baret, tvarem odpovídající baretům čs. legionářů z Francie. Na počátku srpna 1919 bylo ve věstníku MNO uvedeno: „Jako jednotní polní pokrývka na hlavu pro vojsko čs. republiky byl zaveden baret“. S výrobou baretů bylo již započato a byly již některým tělesům vydány. Zavedení baretů bylo geniálním řešením, jak rychle vyřešit potřebu výrazného odlišení vojáků. Jen málokterá pokrývka hlavy byla výrobně takto jednoduchá. Velitelé měli dbát na to, aby jednotky, které obdržely barety, upravovaly i hodnotní označení. Tam, kde se baretů dosud nedostávalo, se měla nosit čepice starého vzoru. Jak novou pokrývku správně nosit bylo zveřejněno až v únoru 1920: „Baret budiž nosen tak, že znak čs. republiky jest nad pravým okem a baret stažen dozadu na levou stranu“. Barety byly na počátku 20. let postupně nahrazovány polní čepicí nového typu, která se v různých obměnách používala až do poloviny 60. let. 20. stol.

Československá blůza pro mužstvo, 1919

První stejnokrojový předpis pro československé vojsko byl schválen k 1. srpnu 1919. Přinesl celou řadu nových prvků, které měly zásadně pozměnit vzhled vojáka. Projevily se zde četné inspirace z výstroje spojeneckých armád, a to zejména z armády francouzské. Zásadní byla především nová khaki barva, která se používala na stejnokrojích britských či amerických, a která určila barevnou podobu stejnokrojů armády na několik dalších desetiletí.

Blůza pro mužstvo byla vyrobena z vlněného sukna barvy khaki. Zapínala se na 7 knoflíků s iniciálou ČS, měla dvě horní skládané a dvě spodní měchové kapsy. Zajímavostí byla manžeta na rukávu, která umožňovala rukáv stáhnout. Netypický projmutý tvar nárameníků měl pouze estetický účel. Tvar límcových výložek se shodoval s typem používaným u čs. střeleckých pluků ve Francii. Oproti původním šesti barvám podle druhu zbraně jich bylo nově devět, dvě z nich pak rozděleny na další složky pomocí lemavek. Označení na zobrazené blůze příslušelo mužstvu Oděvního skladiště.

Tablo s hodnotním označením, ČSR, 1920

Armáda nově vzniklého Československa prošla ve velmi krátkém období třemi změnami hodnotního označení. Po první provizorní úpravě původních rakousko-uherských stejnokrojů v prosinci roku 1918 (hodnotní označení na límci, výložky nově v barvě zbraně), bylo již v létě 1919 přistoupeno ke změně. Hodnotní označení se nově přesunulo na oba rukávy blůzy či pláště. Stejnokrojový předpis ze srpna 1919 byl již na sklonku roku 1920 nahrazen novým předpisem Ho-1. Z původní podoby stejnokroje toho, vyjma barvy, příliš zachováno nezůstalo. Hodnotní označení se nově objevilo na náramenících a mělo formu

různých geometrických tvarů, vyražených z tombakového plechu. Pozoruhodné je zejména označení pro poddůstojníky, které s výjimkou asi patnáctiletého období platí v podstatě dodnes.

V průběhu 20. let byly čepicové odznaky bez známého motivu zkřížených mečů, zlatý pro generály, stříbrný pro důstojníky a rotmistry a mořený pro mužstvo. V případě důstojníků, rotmistřů a mužstva se nejedná o odznaky na polní čepice, které byly bez „bastionové“ podložky. Předpis z konce roku 1920 platil s různými obměnami dalších 10 let, než došlo v roce 1930 k další zásadní změně.

Československá blůza setníka dragounského pluku č. 7, 1920

Československé jezdecko v meziválečném období je známé zejména dragounskými pluky. Než však došlo k přejmenování jezdeckých pluků na dragounské v roce 1936, prošly tyto útvary složitým názvoslovným vývojem. Při vzniku československé armády bylo její součástí, kromě někdejších rakousko-uherských dragounských pluků, i několik jezdeckých útvarů, vzešlých z pluků hulánských, zeměbraneckých (střeleckých) hulánských a husarských.

Představovaná blůza setníka (kapitána) dragounského pluku č. 7, který byl posádkou ve Staré Boleslavi, je ukázkou zajímavého využití stejnokrojových součástí někdejší rakousko-uherské armády napříč jejími složkami. Základem je totiž blůza pro důstojníky hulánů, tzv. hulánka, s typickými vykrajovanými kapsami a zapínáním na deset knoflíků. Na rozdíl od rakousko-uherských dragounů, měly všechny hulánské jednotky barevné doplňky (límece, manžety, lemovky) ve stejné, červené barvě. Blůzu vyrobil pardubický krejčí Karel Mašek.

Hodnostní označení setníka, dle československého stejnokrojového přepisu z léta 1919, je umístěno na manžetách obou rukávů. Na límci je pak označení příslušnosti k dragounskému pluku č. 7. Tento útvar byl po unifikaci čs. armády v roce 1920 přejmenován na jezdecký pluk 7.

5/F-02-01

Blůza kapitána jezdeckva, ČSR, 1921

Nedostatek vhodných stejnokrojů pro novou československou armádu si z úsporných důvodů vyžádal prodloužení lhůty, do kdy bylo možné nosit stejnokroje jiných barev a vzorů. Posledním termínem měl být konec roku 1923. Přestože u stejnokrojů mužstva šlo zejména o zmiňované důvody ekonomické, u některých gážístů mohla převážit možnost nosit stejnokroj výraznější barvy, než v předepsané khaki. Představovaná blůza je vyrobena z česané příze tmavomodré barvy. Jedná se o původní blůzu pro rakousko-uherské jezdecko (varianta předepsaná pouze v kasárnách, či pro nošení mimo službu), na které byly provedeny úpravy, spočívající v došití nárameníků lemovaných žlutým výložkovým sukнем. Stejnou barvu mají i límcové výložky. Na náramenících s malými stejnokrojovými knoflíky s iniciálou ČS je umístěno hodnostní označení kapitána v podobě čtyř obdélníčků z tombakového plechu.

5/F-01-13

Blůza nadporučíka hraničářského praporu 2, Československo, 30. léta 20. století

Důvodem, proč se zachovalo pouze velmi malé množství československých armádních stejnokrojů z 20. let s původním označením je fakt, že jejich majitelé je často upravovali přešitím dle nových předpisů. To je i případ představované blůzy. Ta je původně ušita ve 20. letech, čemuž odpovídá tvar kapes a rozparku. Po změně hodnotního označení a úpravě střihu byla přešita výměnou límce a nárameníků. Je zhotovena z jemné vlněné česané příze barvy khaki, skládá se ze dvou přednic, dvojdílného zadku, dvou rukávů, dvou kapes náprsních, dvou kapes bočních a přeloženého límce. Kapsy náprsní (na vrch přišité) jsou uprostřed opatřeny přehyby. Otvory obou párů kapes jsou kryty patkami, které se zapínají na malý stejnokrojový knoflík. Tvar překlapek odpovídá 2. polovině 20. let. Na pravé přednici je sedm velkých knoflíků, na levé sedm obšitých dírek. Všechny knoflíky jsou zlacené, s vyraženým motivem zkřížených mečů. Límeček se zapíná na dva háčky. Na límci jsou našity třešňově červené výložky se zlatými odznaky hraničářské pěchoty (psí hlava). Nárameníky jsou lemovány třešňově červenou lemovkou. Hodnotní označení nadporučíka – tři trojčipé hvězdy jsou netypického provedení. Na vnitřní kapse pravého předního dílu je našit štítek výrobce „Turek Ferencz Kassa“, jméno majitele „asp. Čechák Jar.“ a datum výroby „28. ledna 1925“.

5/F-02-10

Ochranná pokrývka pro vojenské školy, Československo, 1937

Pro žáky vojenských škol byla v roce 1937 zavedena ochranná pokrývka, určená na zakrytí slamníku. Temně rudé příkrývky se státním znakem tak na sklonku 30. let používali zejména frekventanti Vojenské akademie v Hranicích, ale i mladí žáci Státního vojenského reformního reálného gymnázia v Moravské Třebové. Pokrývka vyrobená z vlněné tkaniny má rozměry 140 x 200 cm. Uprostřed je vytkán malý státní znak ČSR s lipovými ratolestmi. Představovaný předmět je původním vzorem a pochází z Hlavního oděvního a lůžkového skladu jako vzorový.

Zajímavou vzpomínku na obdobný způsob úpravy lůžek u výsadkových jednotek po válce přinesl Jiří Šolc v knize Červené barety: „Zvláštní láskou výkonného rotmistra byly kavalce. Polštáře bíle povlečené, bílé límce z prostěradel na zelených dekách, slamníky přesně do hran upravené, to byla jeho láska a vášeň. Aby ji dovedl k úplné dokonalosti, nechal vyřezat z plechu šablonu státního znaku, který jsme museli vyčesat na svých kavalcích. Kartáčem se pokrývka upravila směrem k nohám, potom se přiložila jeho šablona a ta se přejela kartáčem opačným směrem. Po odstranění šablony se na vojákově lůžku objevil pěkně naštvanej lev, jako živej, a všichni ti lvi museli stát v perfektně vyrovnané řadě, kterou kontroloval v podřepu hned od dveří. Ale vypadalo to hezky a nám se to líbilo, a tak jsme denně k jeho spokojenosti natahovali provázek, do kterého jsme ty lvy vyčesávali.“

5/F-01-21

Červené kalhoty pro jezdecko a remonitnictvo, ČSR, 1932

Tradiční vzhled vojenských jezdců na našem území dotvářely od druhé poloviny 19. století typické červené kalhoty. Huláni a dragouni v českých posádkových městech byli na tento velmi výrazný prvek náležitě hrdí.

Po vzniku československé armády byly po nějakou dobu donášeny stejnokrojové součástky někdejší rakousko-uherské armády. U jezdeckých pluků to byly typicky kožešinové

kabátce a právě zmiňované červené kalhoty. Pokusy o zavedení červených kalhot (obarvením zásob sukna, přivezeného čs. legionáři z Ruska) jakožto součásti cvičného stejnokroje československého jezdeckta na počátku 20. let se neseťkaly s úspěchem. V roce 1926 byl pro mužstvo jezdeckých pluků, polního dělostřelectva s koňským potahem, vozatajstva a mužstvo ostatních zbraní, pro které byl předepsán jezdecký kůň, zaveden nový vzor kalhot. Od kalhot pro pěší se lišily tzv. podpinkami, které zabraňovaly vytahování kalhot v lýtkové části, byly však stále vyrobeny z vlněného sukna barvy khaki. Červené kalhoty jako symbol jízdy však přetrvaly na legionářských stejnokrojích bývalých příslušníků jízdních pluků na Rusi, stejně jako součást kroje Selské jízdy.

Změna v armádě nastala v roce 1929, kdy byly zavedeny červené kalhoty pro mužstvo a gážisty jezdeckta a remontnictva. Navzdory všeobecné radosti jezdců se ale v dobovém tisku objevovala i kritika, zejména z legionářských kruhů, která připomínala zbytečnou okázalost a nevhodnost takového doplňku pro armádu republiky.

Československá blůza štábního rotmistra podkováře, 30. léta 20. století

U útvarů meziválečné československé armády, které měly ve svém stavu koně, byl i veterinární personál. Vedle důstojníka-veterináře, zde byli i nezbytní podkováři, starající se o bezvadný stav koňských kopyt. Označení podkovář bylo určeno pro rotmistrovský hodnostní sbor, tedy od rotmistra po praporčíka. Se samotným výrazem „podkovář“ však řada rotmistrů v tomto zařazení ve 20. letech nesouhlasila, protože jej nepovažovala za dostatečně výstižný pro činnosti, které musela vykonávat (patřilo sem i ošetřování koní a v případě nepřítomnosti veterináře i léčebné zákroky). Mezi návrhy na nové pojmenování, se objevil např. rotmistr-zvěrolékařský zástupce, či rotmistr-veterinář. I přes tuto snahu však označení podkovář vydrželo až do zániku čs. branné moci v létě 1939.

Představovaná blůza je vyrobena z česané příze barvy khaki, na náramenicích, lemovaných černým sametem je hodnostní označení štábního rotmistra. Černé sametové límcové výložky mají chromově žlutou pololemovku. Postříbřené knoflíky jsou vzhledem k tomu, že se jedná o příslušníka tzv. služeb, bez motivu zkřížených mečů.

5/F-01-22

Akademický oděv Edvarda Beneše, 20. léta 20. stol.

Edvard Beneš studoval v prvních letech 20. století na francouzských univerzitách v Sorbonně a Dijonu. Tradičním oděvem francouzských akademiků je jednořadý frak černé barvy, bohatě zdobený zelenými vavřínovými ratolestmi. Původ oděvu sahá až do počátku 19. století. Na fraku jsou na levé straně našitá poutka pro umístění řádových dekorací řádu Čestné legie.

Academic gown of Edvard Beneš, 1920s

Edvard Beneš studied at French universities in Sorbonne and Dijon in the early years of the 20 th century. The traditional gown of French academia is a single-breasted tailcoat in black colour, richly decorated with green laurel branches. The origin of the dress dates back to the early 19 th century. The tailcoat has loops sewn on the left for decorations of the order of Legion of Honour.

5/F-01-23

Československý plášť nadporučíka letectva, 30. léta 20. století

V roce 1929 byl v československé armádě zaveden nový stejnokroj pro gážisty letectva, resp. létajícího personálu. Novinkou byl otevřený límec, známý tehdy například z britských důstojnických stejnokrojů. Ke stejnokroji byl předepsán kožený plášť, ale již o pár měsíců byl zaveden rovněž plášť ze sukna s otevřeným límcem. K další významné změně došlo v roce 1937, kdy si gážisté letectva mohli nově pořizovat stejnokroje v šedomodré barvě. Na límci blůzy a pláště se měly nosit světlemodré límcové výložky, které však byly o rok později zrušeny.

Představovaný plášť patřil nadporučíku Aloisi Vašátkovi (25. srpna 1908–23. června 1942), pozdějšímu legendárnímu stíhači ve Francii a Velké Británii. Plášť je vyroben z šedomodrého sukna, má dvouřadé zapínání, vzadu je sepat sponou. Všechny knoflíky jsou zlacené, s motivem zkřížených mečů. Na límci je našito označení plukovní příslušnosti – leteckého pluku 2 a jsou zde patrné stopy po původních límcových výložkách. Na všitých, světlemodře lemovaných ramenních páskách je umístěno hodnostní označení nadporučíka, vyrobené ze zlatého dracounu. Plášť má dvě boční kapsy, na levé straně je kvůli nošení kordíku prostřížená. Výrobce pláště byla olomoucká krejčovská firma Milica.

5/F-01-29

Označení na leteckou kombinézu, ČSR, 1937

Českoslovenští sportovci účastníci se mezinárodních klání používali na svých úborech nejružnější označení státní příslušnosti. Nejinak tomu bylo i v případě akrobatické reprezentace československého vojenského letectva na závodech v Curychu v roce 1937. Armádní letečtí reprezentanti nosili na levé straně letní letecké kombinézy pod hodnostním označením představovaný státní znak. Štít o rozměru 7 x 9,5 cm je vyroben z červeného, modrého a bílého sukna, detaily lva jsou vyšity zlatým dracounem. Exemplář patřil poručíku Petru Širokému (29. 6. 1903–17. 2. 1983), který na IV. mezinárodním leteckém mítinku v Curychu (23. 7.–1. 8. 1937) obsadil v sólové akrobacii v různých kategoriích druhé a třetí místo a první místo v akrobacii skupinové.

Letecká kukla, Československo, 30. léta

Jedním z nejúspěšnějších československých stíhacích pilotů za 2. světové války byl Alois Vašátko. Předválečný letec, hrdina bojů nad Francií a Velkou Británií zahynul již v roce 1942. Do sbírek Vojenského historického ústavu se přesto podařilo získat malou část jeho pozůstalosti, jíž dominuje předválečná letecká kukla československé armády.

Kukla je vyrobena z tmavohnědě lakované jemné kůže s podšívkou z kozinky béžové barvy. Konstrukčně se kukla skládá z osmi dílů, vrchního vyztužení, poutka na fixaci brýlí, upínacího a stahovacího popruhu a překlopek, kryjících vývody sluchátek. Překlopy se zapínají pomocí dvou druků a čtyř protikusů značky Waldes. Na vnitřní straně pravé příklopky je přijímací značka čs. armády a rok 1937, na levé pak štítek výrobce a jméno majitele. Kukla ve velikosti 58 (obvod hlavy) byla vyrobena Oděvním družstvem legionářů a invalidů československých legií v Praze. Černým inkoustem je na štítku vypsáno jméno majitele- nadporučík Alois Vašátko, letecký pluk 2.

5/F-01-24

Blůza poručíka ženistů, 1938

V československé armádě byly v roce 1937 zřízeny hraničářské pluky, jejichž úkolem měla být ostraha stálého opevnění. Standardním označením byl odznak psí hlavy na třešňově červených límcových výložkách a číslo pluku na trojúhelníkové podložce. V případě, že byl k hraničářskému pluku zařazen důstojník, náležící k jiné zbraní než pěchotě, mohl si ponechat výložky ve své původní barvě. Takto upravené stejnokroje patří mezi velmi unikátní.

Blůza je vyrobena z česané příze olivově zelené barvy a je celá opatřena podšívkou. Lemovky nárameníků a límcové výložky jsou z výložkového sukna hnědé barvy, označující příslušnost k ženistům. Na výložkách je umístěn odznak hraničářské pěchoty, naproti ramenním páskám jsou umístěna plukovní čísla, vyjadřující příslušnost k hraničářskému pluku 17. Stejnokroj vyrobil krejčí František Koutňák z Kroměříže.

Blůza patřila poručíkovi ženistů Karlu Odehnalovi. Ten byl během okupace za odbojovou činnost odsouzen ke čtyřem letům káznice a v březnu 1945 zahynul během pochodu smrti v Německu.

5/F-01-32

Stejnokroj ruského legionáře, Československo, 1921

Českoslovenští legionáři po návratu z Ruska často používali své stejnokroje i v další službě v československé armádě. Někteří si pak pořizovali vlastní stejnokroje, inspirované „vladivostockým“ vzorem. To je i případ představované blůzy. Oproti standardnímu provedení zaujme výrazné lemování ve výložkové barvě na límci a okrajích blůzy. Přednice se zapínají na mořené knoflíky s iniciálami „ČS“. Na pravém nadloktí rukávu je umístěno standardní označení užívané ruskými legionáři. Na druhém rukávu jsou ve stejné výšce našity tzv. krokve, pásy do úhlu, vyjadřující počet let strávených v legiích, v tomto případě tedy 4 roky (vstup do legií v roce 1916). V knoflíkové dírci na přednici je našita svatojiřská stuha. Na levé části blůzy je umístěna řada vyznamenání in natura, na středu kapsy pak pamětní odznak 10. čs. střeleckého pluku. Zajímavým prvkem je umístění druhého hodnotního označení na spodním okraji manžet, odpovídající čs. stejnokrojovému předpisu z roku 1919.

5/F-01-33

Skautský kroj, 30. léta 20. století.

Velké množství dětí a mládeže trávilo volný čas skautingem. Nezbytným doplňkem každého skauta byl charakteristický kroj. V prvních letech českého skautingu se jednalo o nejrůznější upravované a přebarvované košile, často vojenského původu, a různé klobouky, tvarované do charakteristické podoby. Postupně se začali objevovat specializovaní výrobci a obchody, prodávající vybavení do přírody a součásti skautské výstroje. Nicméně podoba kroje se odlišovala oddíl od oddílu. Zobrazená košile je vyrobená z bavlněné tkaniny pískové barvy (odstín přibližně odpovídá současné barvě skautských krojů), nad levou náprsní kapsou je našita domovenka choceňského oddílu a tzv. slibový odznak. Další odbornostní označení je našito na levém rukávu.

5/F-01-38

Československá blůza strážníka státní policie, 30. léta 20. století

Blůza je vyrobena z česané příze temně modré barvy, lemování kapes a zapínání je z červeného výložkového sukna (příslušníci obecní policie měli lemovky a límcové výložky modré). Límcové výložky jsou z červeného výložkového sukna se stříbřenými hodnostními rozetami. Na zádech blůzy jsou dvě svislé patky se sponou (tato úprava se používala do roku 1938). Podšívka je vyrobena z šedého hedvábí a uvnitř je našit štítek výrobce – Karla Faitla z pražských Vršovic.

Text k překladu:**První světová válka - názvosloví****Česká Družina**

Česká družina byla jednou z prvních dobrovolnických jednotek čs. zahraničního odboje. Vznikla 12. 8. 1914 z českých krajanů v Rusku. Formováním jednotky byl pověřen štáb Kyjevského vojenského okruhu, nábor obstarávaly české krajanské spolky v Rusku. Jejím základem se stalo 720 dobrovolníků (tzv. starodružiníků), kteří 11. 10. (podle pravoslavného kalendáře 28. 10.) složili v Kyjevě slavnostní přísahu a již 3. 11. odjeli na frontu, kde byla Družina přidělena ruské 3. armádě. Jejím původním posláním bylo tlumočení a agitace mezi obyvatelstvem při zamýšleném průlomu do Českých zemí. Když k němu nedošlo, byla Družina po rotách, polorotách i četách rozdělena mezi jednotky 3. armády a vykonávala průzkumnou a propagační činnost. V této činnosti byla Družina velmi úspěšná a brzy bylo dovoleno v omezené míře doplňovat jednotky Družiny z řad českých i slovenských zajatců (toto ustanovení ovšem platilo pouze v úseku ruské 3. armády a dobrovolník se musel přihlásit ke službě přímo na frontě, ještě před svým odjezdem do zajetí). V prosinci 1914 se do řad Družiny přihlásilo dalších 200 mužů z řad zajatců (tzv. novodružiníků). V lednu 1915 bylo též povoleno zřídit v týlu záložní roty, která měla na starosti doplňování stavu Družiny. Přesto početní stav mužstva příliš nerostl, neboť nebyl povolen nábor masový nábor Čechů a Slováků v zajateckých táborech. Početní stav se pozvolna začal zvyšovat až od července 1915, kdy byl povolen nábor mobilizovaných ruských Čechů z oblasti Volyně. Družina byla nejprve rozšířena na dva prapory, poté přejmenována na Čs. střelecký pluk.

1. čs. dělostřelecký oddíl „Husitský Jana Žižky“

Vznikl 5. 9. 1917 z ruských baterií, které se zúčastnily bitvy u Zborova. Název „Husitský“ obdržel 23. 9. 1917, o den později získal další název „Jana Žižky“. Stal se základem čs. dělostřelectva v Rusku. Již 21. 11. 1917 byl rozšířen na 1. dělostřeleckou brigádu „Jana Žižky z Trocnova“.

1. dělostřelecká brigáda „Jana Žižky z Trocnova“

Vznikla 21. 11. 1917 rozšířením původního 1. čs. dělostřeleckého oddílu „Husitského Jana Žižky“. Při ústupu z Ukrajiny se jednotky brigády zapojily do bojů u Bachmače. Při odjezdu čs. sboru do Vladivostoku byla brigáda rozdělena po jednotlivých bateriích do všech vlaků, po vypuknutí bojů s bolševiky se tak zapojila do bojů prakticky všech skupin. Na jaře 1919 z ní vznikly 1. čs. dělostřelecký pluk „Jana Žižky z Trocnova“, část 3. čs. dělostřeleckého pluku a 1. čs. těžký dělostřelecký oddíl. Z velení brigády vzniklo velitelství dělostřelectva 1. čs. střelecké divize „Husitské“.

1. čs. dělostřelecký pluk „Jana Žižky z Trocnova“

Vznikl reorganizací z částí 1. dělostřelecké brigády „Jana Žižky z Trocnova“. Rozkaz byl vydán 1. 2. 1919, formování pluku však trvalo až do 24. 5. 1919. Pluk byl součástí 1. čs.

střelecké divize „Husitské“, jejíž pěší jednotky podporoval při střežení magistrály. V únoru 1920 byl pluk soustředěn ve Vladivostoku, odkud 27. 2. 1920 14. 4. 1920 na lodích Sheridan a Mount Vernon přepraven do Československa. Zde byl po unifikaci zařazen do Čs. armády jako 1. dělostřelecký pluk Kyjevský Jana Žižky z Trocnova.

1. čs. těžký dělostřelecký oddíl

Vznikl 1. 2. 1919 z oddílu těžkých děl 1. dělostřelecké brigády „Jana Žižky z Trocnova“. Byl podřízen 1. čs. střelecké divizi „Husitské“. Jeho formování bylo dokončeno v květnu 1919, poté působil jako dělostřelecká záloha 1. čs. střelecké divize „Husitské“ při střežení magistrály v oblasti Irkutsku. V lednu 1920 byl soustředěn ve Vladivostoku, odkud 23. 4. 1920 odplul na lodi America do vlasti.

2. čs. dělostřelecký oddíl

Vznikl 20. 9. 1917 z baterií ruské armády. Byl podřízen 2. čs. střelecké divizi. K 26. 11. 1917 byl reorganizován v 2. čs. dělostřeleckou brigádu.

2. čs. střelecká brigáda

Vznikla 26. 11. 1917 rozšířením 2. čs. dělostřeleckého oddílu. Byla podřízena 2. čs. střelecké divizi. Po ústupu čs. jednotek z Ukrajiny byla brigáda poslána do Vladivostoku ve dvou vlacích. První byl na počátku bojů s bolševiky přepaden u Irkutsku, ale probil se až do Vladivostoku. Poté se účastnil bojů Vladivostocké skupiny. Druhý vlak brigády se zapojil do všech bojů Marijinské, Sibiřské a Východní skupiny. Po svém opětovném sjednocení byla brigáda nasazena na uralské frontě. Na jaře 1919 z ní byly vytvořeny 2. čs. dělostřelecký pluk, 2. čs. dělostřelecký oddíl a část 3. čs. dělostřeleckého pluku. Z velení brigády vzniklo velitelství dělostřelectva 2. čs. střelecké divize.

2. čs. dělostřelecký pluk „Irkutský“

Vznikl 24. 4. 1919 z 2. čs. dělostřelecké brigády. Byl podřízen 2. čs. střelecké divizi. Bojoval na magistrále, zvláště v oblasti Novonikolajevsk – Barnaul – Marijinsk. V červnu 1920 odplul z Vladivostoku na lodi President Grant přes Singapur, Suez a Terst do vlasti. Po unifikaci byl do čs. armády zařazen jako 6. lehký dělostřelecký pluk. Od 27. 10. 1923 získal čestný název Irkutský.

2. čs. těžký dělostřelecký oddíl

Vznikl 11. 5. 1919 z oddílu těžkých děl 2. dělostřelecké brigády. Byl podřízen 2. čs. střelecké divizi. Během léta 1919 dokončil výcvik a podporoval pluky 2. čs. střelecké divize při ochraně magistrály. Na jaře 1920 byl pluk přesunut do Vladivostoku, odkud 27. 4. 1920 odplul na lodi President Grant do Československa.

3. čs. dělostřelecký pluk

Vznikl 1. 2. 1919 z baterií 1. čs. dělostřelecké brigády „Husitské“ a 2. čs. dělostřelecké brigády. Byl podřízen 3. čs. střelecké divizi. Jeho formování probíhalo až do podzimu 1919. Během evakuace čs. jednotek do Vladivostoku se zapojil do bojových akcí čs. zadního voje tvořeného oddíly 3. čs. divize. Z Ruska odplul na lodi Protesilaus 8. 6. 1920 a přes Pacifik, Kanadu a Atlantik se vrátil do vlasti.

3. čs. těžký dělostřelecký oddíl

Vznikl 1. 2. 1919 ze samostatných baterií těžkých děl. Stal se součástí nově zřízené 3. čs. střelecké divize. Pro nedostatek vycvičeného mužstva se výstavba oddílu protáhla až do prosince 1919, kdy byl spolu se štábem 3. čs. střelecké divize přesunut do Vladivostoku.

Z Ruska odplul 8. 6. 1920 na lodi Proteliaus a přes Pacifik, Kanadu a Atlantik se vrátil do vlasti.

1. čs. jezdecká dělostřelecká baterie „Kulikovského“

Vznikla 1. 9. 1918 z čtyř děl ruského kapitána I. I. Kulikovského. Nejprve byla zařazena do 1. čs. dělostřelecké brigády „Jana Žižky z Trocnova“, později operovala samostatně a podporovala čs. jezdecké pluky v bojích na uralské frontě. Od června 1919 byla nazývána baterií Kulikovského.

1. čs. jezdecký pluk „Jana Jiskry z Brandýsa“

Vznikl 1. 7. 1918 jako průzkumná jednotka Čs. sboru v Rusku. Zpočátku byl rozdělen na jednotlivé eskadrony, které se zapojily do bojů např. v oblasti Jekatěrinburku, Tagilu, Syzraně, později byly nasazeny i na povolžské frontě. Koncem roku 1918 byl pluk jako celek poslán střežit oblast Bijska. Za evakuace čs. vojsk do Vladivostoku počátkem roku 1920 tvořil zadní voj 3. čs. střelecké divize. Z Vladivostoku pluk odplul 6. 6. 1920 na lodích M. S. Dollar a Minecahda. Do Československa byl přepraven přes Pacifik, Kanadu a Atlantik. Po unifikaci byl do čs. armády zařazen jako 1. jízdní pluk Jana Jiskry z Brandýsa.

2. čs. jezdecký pluk

Vznikl 4. 10. 1918 ze samostatných jezdeckých eskadron a skupin čs. jednotek na Sibiři. Sloužil jako průzkumná jednotka 2. čs. střelecké divize. Podílel se na ochraně magistrály, zapojil se např. do bojů o Krasnojarsk a Kungur. Po soustředění pluku ve Vladivostoku na jaře 1920 odplul 24. 5. do vlasti na lodi Sherman. Do místa posádky v Olomouci dorazil 9. 7. 1920. Po unifikaci byl zařazen do čs. armády jako 2. jízdní pluk.

1. čs. úderný prapor

Vznikl 10. 1. 1918 z jednotlivých úderných rot 2. čs. střelecké divize jako elitní jednotka čs. legií v Rusku. Při ústupu z Ukrajiny se účastnil bojů u Bachmače. Během vypuknutí bojů s bolševiky byl prapor začleněn do Nižněudinské skupiny. Výjimku představovala 3. rota praporu, která cestovala na východ odděleně jako ochrana Odbočky ČSNR a byla začleněna do Čeljabinské skupiny. Prapor se zapojil do bojů o Kansk, Nižněudinsk, Krasnojarsk, i o Bajkalské tunely. Po opětovném sloučení se prapor zapojil do bojů na uralské frontě. Od jara 1919 střežil magistrálu v oblasti Nižněudinska. V lednu 1920 prapor začal být postupně stahován do Vladivostoku, odkud 23. 5. 1920 odplul na lodi Ixion přes Pacifik Kanadu a Atlantik do vlasti. Do Československa dojel 21. 7. 1920. Po unifikaci byl zařazen do čs. armády jako 6. hraničářský prapor, od roku 1922 nesl čestný název „Sibiřských úderníků“.

Kurganský prapor

Vznikl počátkem června 1918 jako improvizovaná jednotka čs. legií během bojů s bolševiky. Tvořili jej noví dobrovolníci, kteří po ústupu čs. legií z Ukrajiny ještě nebyli oficiálně zařazeni k žádnému útvaru. Prapor byl součástí Čeljabinské a Severozápadní skupiny, později bojoval na uralské frontě. Původně měl být součástí 9. čs. střeleckého pluku „Karla Havlíčka Borovského“, v lednu 1919 byl však převeden k 10. čs. střeleckému pluku „Jana Sladkého Koziny“.

Československý sbor v Rusku

Po úspěšných bojích čs. střelecké brigády u Zborova a během Tarnopolského ústupu se podařilo odstranit většinu překážek při vytváření dalších čs. jednotek z řad zajatců. Ze zajateckých táborů začalo k legionářským záložním formacím proudit velké množství dobrovolců a již 9. 10. 1917 byl vytvořen sbor zahrnující 1. čs. střeleckou divizi „Husitskou“,

2. čs. střeleckou divizi, čs. záložní brigádu a další sborové jednotky. Kromě pěchoty se započalo i s výstavbou dělostřeleckých, ženijních a spojovacích vojsk, položeny byly základy také technických a týlových jednotek. Koncem roku 1917 bylo ve sboru již 38 500 mužů a počet stále rostl. Jakmile však sovětská vláda zahájila v prosinci 1917 mírová jednání s Ústředními mocnostmi, ztratila přítomnost Čechoslováků na východní frontě opodstatnění. Čs. sbor na Rusi, jenž se stal součástí čs. autonomní armády ve Francii, se nevměšoval do vnitřních ruských poměrů a usiloval o co nejrychlejší odjezd po železnici do Vladivostoku a odtud po moři do Francie, kde měl pokračovat v boji. Cesta na východ se však zkomplikovala. Sbor musel urychleně ustoupit před německými a rakousko-uherskými vojsky rychle pronikajícími na území Ukrajiny a cestu na východ si vydobyl až v bitvě u Bachmače v březnu 1918. V Rusku se dohodl se sovětskou vládou v rámci Penzenské dohody o odsunu čs. jednotek přes Vladivostok na západní frontu. Na jaře 1918 se však transporty sboru na východ zastavily. Mezi sborem a sovětskou vládou vzrůstalo napětí, které vyústilo v Čeljabinský incident a vypuknutí bojů s bolševiky, během nichž jednotky sboru obsadily magistrálu od Volhy až po Vladivostok. Následně byl sbor nasazen na povolžské a uralské frontě. Po stažení z fronty byl sbor 1. 2. 1919 reorganizován a přejmenován na Čs. vojsko na Rusi.

Československá střelecká brigáda

Vznikla 19. 5. 1916 z velitelství Čs. střeleckého pluku. V sestavě brigády byly 1. čs. střelecký pluk „Mistra Jana Husí“, 2. čs. střelecký pluk „Jiřího z Poděbrad“ a od 9. 4. 1917 i 3. čs. střelecký pluk „Jana Žižky z Trocnova“. Do léta 1917 působily jednotlivé roty pluků odděleně v rámci ruských sborů a divizí, kde vykonávaly výzvědnou a propagační činnost. Jako celek byla brigáda soustředěna až koncem června 1917, poté se vyznamenala v bitvě u Zborova. Během Tarnopolského ústupu tvořila zadní voj ruské armády. Poté byla brigáda stažena do zázemí a k 18. 9. 1917 reorganizována na 1. střeleckou divizi „Husitskou“.

1. čs. střelecká divize „Husitská“

Vznikla 19. 9. 1917 rozšířením Čs. střelecké brigády. Její součástí se staly 1. čs. střelecký pluk „Mistra Jana Husí“, 2. čs. střelecký pluk „Jiřího z Poděbrad“, 3. čs. střelecký pluk „Jana Žižky z Trocnova“ 4. čs. střelecký pluk „Prokopa Holého“ a 1. čs. dělostřelecká brigáda „Husitská“ (později nahrazena 1. čs. dělostřeleckým plukem „Jana Žižky z Trocnova“ a 1. čs. těžkým dělostřeleckým oddílem) a další technické a týlové jednotky. Stavby pluků doplňoval 1. čs. záložní pluk. Při ústupu z Ukrajiny se jednotky divize střetly s německou armádou u Korostyševa a částečně se zapojily i do bitvy u Bachmače v březnu 1918. Po vypuknutí bojů s bolševiky tvořily jednotky i štáb divize jádro Penzenské i Čeljabinské skupiny, později byly nasazeny na povolžské frontě. Od jara 1919 hájila divize magistrálu v úseku Nižněudinsk – Irkutsk. Štáb divize byl evakuován do vlasti v dubnu 1919. V Československu byla divize po unifikaci zařazena do armády jako 1. pěší divize.

2. čs. střelecká divize

Vznikla 26. 7. 1917, zahrnovala 5. čs. střelecký pluk „Pražský“ (později „T. G. Masaryka“), 6. čs. střelecký pluk „Hanácký“, 7. čs. střelecký pluk „Tatranský“, 8. čs. střelecký pluk „Slezský“, 2. čs. dělostřelecká brigáda (později nahrazena 2. čs. dělostřeleckým plukem a 2. čs. těžkým dělostřeleckým oddílem) a další technické a týlové jednotky. Stavby pluků doplňoval 2. čs. záložní pluk. Při dokončování formování a výcviku jí zastihl ústup čs. jednotek z Ukrajiny. Jednotky divize nesly hlavní tíhu bojů u Bachmače. Po propuknutí bojů s bolševiky se části divize zařadily do Novonikolajevské, Marijinské, Nižněudinské a Vladivostocké skupiny. Velitelství divize začalo pracovat až v září 1918 na uralské frontě. Od jara 1919 střežila divize úsek magistrály od Novonikolajevska po Ačinsk. V prosinci 1919

zahájila postupné stahování do Vladivostoku, na jaře 1920 byla evakuována do vlasti. V Československu byla po unifikaci zařazena do armády jako 6. pěší divize.

3. čs. střelecká divize

Vznikla 1. 2. 1919. Tvořily ji 9. čs. střelecký pluk „Karla Havlíčka Borovského“, 10. čs. střelecký pluk „Jana Sladkého Koziny“, 11. čs. střelecký pluk „Františka Palackého“, 12. čs. střelecký pluk „Milana Rastislava Štefánika“, 3. čs. dělostřelecký pluk, 3. čs. těžký dělostřelecký oddíl a další technické a týlové jednotky. Divize střežila úsek magistrály od Kačinska po Kansk. Při evakuaci čs. jednotek ze Sibíře tvořila jejich zadní voj. Z Vladivostoku divize odplouvala jako poslední mezi červnem a zářím 1920. Po návratu do Československa byla unifikována a zařazena do armády jako 11. pěší divize.

Čs. střelecký pluk

Čs. střelecký pluk byl prvním plukem čs. legií v Rusku. Vznikl přejmenováním dosavadní České družiny rozkazem vrchního velitele 16. 1. 1916 (oznámeno rozkazem České družiny 2. 2. 1916). Jeho počáteční stav byl 1597 mužů po 8 rotách, které však zůstávaly rozděleny po jednotlivých ruských armádách a divizích. Neměl dlouhého trvání, již 18. 5. 1916 vznikla z jeho štábu Čs. střelecká brigáda a z jeho dvou praporů 1. čs. střelecký pluk „Mistra Jana Husi“ a 2. čs. střelecký pluk „Jiřího z Poděbrad“.

1. čs. střelecký pluk „Mistra Jana Husi“

Vznikl 18. 5. 1916 z prvních čtyř rot Čs. střeleckého pluku. Až do léta 1917 však byly jeho roty nadále rozděleny po jednotlivých ruských armádách a divizích, kde vykonávaly průzkumnou, propagační a výzvědnou činnost. Od 18. 8. 1917 nesl pluk název „Mistra Jana Husi“. Nejprve byl součástí Čs. střelecké brigády, později 1. čs. střelecké divize „Husitské“. Zúčastnil se bitvy u Zborova i Tarnopolského ústupu v červenci 1917. Na jaře 1918 patřil k posledním jednotkám, které ustupovaly z Ukrajiny před německými a rakousko-uherskými vojsky. Vypuknutí bojů s bolševiky zastihlo pluk rozdělený na více místech magistrály. Štáb pluku se začlenil do Čeljabinské skupiny, zbytek pluku do Penzenské skupiny. Části pluku zasáhly např. do bojů za obsazení Penzy, či bitev u Lipjag a Bezenčuku. Po svém opětovném sloučení bojoval pluk na Povolžské frontě. Po stažení čs. jednotek z fronty od jara 1919 střežil magistrálu v oblastech Krasnojarsk, Kansk a Irkutsk. Na podzim 1919 byl pluk stažen do Vladivostoku, odkud v prosinci 1919 na lodích Yonan Maru s Traz os Montes odplul přes Singapur a Suez do Terstu. Do vlasti přijel 1. 2. 1920. Po unifikaci čs. branné moci byl pluk zařazen do armády jako 1. pěší pluk Mistra Jana Husi.

2. čs. střelecký pluk „Jiřího z Poděbrad“

Vznikl 19. 5. 1916 z 5. až 9. roty Čs. střeleckého pluku. Od svého vzniku byl součástí Čs. střelecké brigády, později 1. čs. střelecké divize „Husitské“. Až do léta 1917 byly jednotlivé roty nadále rozděleny po jednotlivých ruských armádách a divizích, kde vykonávaly průzkumnou, propagační a výzvědnou činnost. Od 18. 8. 1917 nesl pluk název „Jiřího z Poděbrad“. Zúčastnil se bitvy u Zborova a následného Tarnopolského ústupu, při němž svedl bitvu o Volosovku. V době vypuknutí bojů s bolševiky se pluk nacházel na linii stanic Poletajevo – Kurgan v oblasti Čeljabinska a začlenil se do Čeljabinské skupiny. Poté byl v rámci skupiny rozdělen na tři části, jež se zapojily do bojů na několika směrech fronty, později byly jeho části nasazeny do bojů na povolžské i uralské frontě. Pluk se tak zúčastnil se např. bojů o Marjanovku, Ščedrinsk, Kazaň, Čeljabinsk, Zlatoust, Trojick a Nižnyj Tagil. Po stažení čs. jednotek z fronty byl pluk pověřen obranou magistrály. V lednu 1920 byl soustředěn ve Vladivostoku, z něž byl ve dvou transportech na lodích Nižnij Novgorod a

Madawasaka odplul přes Singapur, Suez a Terst přepraven do Československa. Po unifikaci byl zařazen do čs. armády jako 2. pěší pluk Jiřího z Poděbrad.

3. čs. střelecký pluk „Jana Žižky z Trocnova“

Vznikl 15. 3. 1917 rozšířením III. praporu 1. čs. střeleckého pluku „Mistra Jana Husí“. Svůj název „Jana Žižky z Trocnova“ začal neoficiálně používat ještě před svým formálním založením a stal se prvním čs. plukem, který se otevřeně hlásil k husitské tradici. Byl zařazen do Čs. střelecké brigády, v jejíchž řadách se účastnil bojů u Zborova i tamopolského ústupu, později do 1. čs. střelecké divize „Husitské“. Spolu s částí 6. čs. střeleckého pluku „Hanáckým“ měl 3. pluk podíl na tzv. Čeljabinském incidentu, jenž vedl k otevřenému nepřátelství se sovětskou vládou. Po vypuknutí otevřených bojů s bolševiky se podílel na bojích Čeljabinské skupiny, např. na dobytí Čeljabinsku, Trojicku, Zlatoustu a Jekatěrinburku. Později byl nasazen převážně na uralské frontě na severním Urale. Po stažení čs. jednotek z fronty byl pluk pověřen obranou magistrály v oblasti Irkutska. Dne 9. 1. 1920 pluk společně s částí 4. čs. střeleckého pluku „Prokopa Holého“ odzbrojil vojáky atamana Semenova, kteří chtěli zničením Bajkalských tunelů zastavit čs. evakuaci. V březnu 1920 odplul do vlasti dvěma transporty z Vladivostoku. První vyplul na lodi Madawasaka přes Singapur, Suez a Terst, druhý na lodích Mount Vemon a Amerika vedl přes Panamu, San Francisco, Norfolk do Terstu. V Československu se oba transporty spojily 16. 8. 1920. Po unifikaci byl zařazen do čs. armády jako 3. pěší pluk Jana Žižky z Trocnova.

4. čs. střelecký pluk „Prokopa Holého“

Vznikl 18. 9. 1917 z dobrovolníků tří pluků Čs. střelecké brigády a pochodových rot záložního praporu. Stal se součástí nově vzniklé 1. čs. střelecké divize „Husitské“. Při ústupu čs. jednotek se zúčastnil bojů u Bachmače proti postupujícím německým divizím. Po vypuknutí nepřátelství mezi čs. legiemi a sovětskou vládou byl součástí Penzenské skupiny a tvořil její předvoj. Výraznou měrou se podílel na dobytí Alexandrovského mostu přes Volhu, bitvě u Lipjag a u Buzuluku. Od července 1918 bojoval na povolžské frontě. Od jara 1919 byl pluk pověřen střežením magistrály nejprve v úseku Tajšet – Nižněudinsk – Tulun, později Tulun – Zima – Čeremchovo. Od ledna 1920 byly jednotky pluku stahovány do Vladivostoku. Dne 9. 1. 1920 částí pluku společně s 3. čs. střeleckého pluku „Jana Žižky z Trocnova“ odzbrojily vojáky atamana Semenova, kteří chtěli zničením Bajkalských tunelů zastavit čs. evakuaci. Z Vladivostoku byl pluk lodí Amerika v dubnu 1920 přes Singapur, Suez a Terst přepraven do Československa, kam přijel 13. 6. 1920. Ve vlasti byl po unifikaci začleněn do čs. armády jako 4. pěší pluk Prokopa Holého.

5. čs. střelecký pluk „T. G. Masaryka“

Vznikl 30. 5. 1917 jako I. záložní prapor Čs. brigády „Pražský“. Dne 31. 7. 1917 byl přejmenován na 5. čs. střelecký pluk „Pražský“, od 30. 10. 1917 byl pojmenován 5. čs. střelecký pluk „T. G. Masaryka“. Stal se součástí 2. čs. střelecké divize. Po ústupu čs. jednotek z Ukrajiny jako jeden z prvních pluků dorazil do Vladivostoku. Po vypuknutí nepřátelství mezi čs. legiemi a bolševiky byl pluk zařazen do Vladivostocké skupiny. Účastnil se bojů o Vladivostok, Nikolsk Ussurijsk, Spassk, Kaul a Kungur. Později byl nasazen na uralské frontě. Od jara 1919 střežil magistrálu v úseku Novonikolajevsk – Barnaul. Na jaře 1920 byl evakuován do Vladivostoku, odkud odplul 23. 4. 1920 na lodi America. Do Československa dorazil 13. 6. 1920 cestou přes Singapur, Suez a Terst. Po unifikaci byl zařazen do čs. armády jako 5. pěší pluk T. G. Masaryka.

6. čs. střelecký pluk „Hanácký“

Vznikl 21. 6. 1917 jako II. záložní prapor Čs. brigády „Hanácký“. Od 27. 7. 1917 byl přejmenován na 6. čs. střelecký pluk „Hanácký“ a stal se součástí 2. čs. střelecké divize. Při ústupu z Ukrajiny v březnu 1918 se pluk společně s částmi 7. čs. střeleckého pluku „Tatranského“ velkou mírou podílel na obranných bojích u Bachmače. Části pluku společně se 3. čs. střeleckým plukem „Jana Žižky z Trocnova“ měl podíl na tzv. Čeljabinském incidentu, jenž vedl k otevřenému nepřátelství se sovětskou vládou. Vypuknutí nepřátelství mezi čs. legiemi a sovětskou vládou zastihlo pluk roztroušený na mnoha stanicích mezi Čeljabinskem a Novonikolajevskem. Jeho jednotky se podílely na bojích Čeljabinské a Novonikolajevské skupiny, po spojení obou skupin jednotky pluku postupovaly na západ i východ, vstříc spojení s ostatními skupinami legií. Pluk se zapojil např. do bojů o Marjanovku, Omsk, Tatarskou, Tjumeň, Jekatěrinburk i Bajkalské tunely. Později byl nasazen na uralské frontě. Po stažení čs. jednotek z fronty byl od jara 1919 pověřen střežením magistrály v oblasti Ščeglovsk a štábu spojeneckého velení v Omsku. Do Československa vyplul pluk z Vladivostoku 26. dubna 1920 na lodi Prezident Grant přes Srí Lanku, Suez a Terst. Hranice vlasti překročil 20. 6. 1920. V republice byl po unifikaci zařazen do čs. armády jako 6. pěší pluk Hanácký. Od října 1937 bylo pluku přidáno pojmenování „generála Janina“.

7. čs. střelecký pluk „Tatranský“

Vznikl 25. 6. 1917 jako III. záložní prapor Čs. střelecké brigády. Od 16. 8. 1917 byl dosavadní prapor přejmenován na 7. čs. střelecký pluk „Tatranský“. Předpokládalo se složení čistě slovenského pluku, kvůli nedostatku dobrovolníků však byli Slováci koncentrováni především ve III. praporu pluku, čistě slovenská byla pouze 12. rota. Pluk byl zařazen do 2. čs. střelecké divize. Při ústupu z Ukrajiny v březnu 1918 se pluk společně s 6. čs. střeleckého pluku „Hanáckým“ velkou mírou podílel na obranných bojích u Bachmače. Vypuknutí bojů s bolševiky zastihlo jednotky pluku roztroušené na východní Sibiři a Dálném východě. Jednotlivé části pluku se tak začlenily do několika skupin: Novonikolajevské, Marijinské i Vladivostocké. Zúčastnil se bojů u Marijinska, Novonikolajevska, Irkutsku, Kaulu, Čeljabinska Tomska a Krasnojarska, později byl nasazen na uralské frontě. Od jara 1919 střežil magistrálu v úseku Novonikolajevsk – Tomsk. Do 24. 4. 1920 byl pluk soustředěn ve Vladivostoku, odkud byl na lodích Ixion, Czaritza a Belgic přes Pacifik, Kanadu, a Atlantik do Československa. Do vlasti přijel 29. 7. 1920. Po unifikaci byl do čs. armády zařazen jako 7. pěší pluk Tatranský.

8. čs. střelecký pluk „Slezský“

Vznikl 26. 6. 1917 jako IV. náhradní prapor Čs. brigády. Od 28. 7. 1917 přejmenován na 8. čs. střelecký pluk „Slezský“. Byl součástí 2. čs. střelecké divize. Po ústupu z Ukrajiny jako jeden z prvních pluků dorazil do Vladivostoku. Po vypuknutí bojů s bolševiky byl zařazen do Vladivostocké skupiny. Zapojil se do bojů u Vladivostoku, Nikolska Ussurijského, Nižného Tagilu a Kunguru, později byl nasazen na uralské frontě. Od jara 1919 střežil magistrálu v oblasti Marijinsku a Irkutsku. Do Vladivostoku byl stažen na jaře 1920, 6. 6. odplul na lodích M. S. Dollar a Belgic přes Pacifik, Kanadu a Atlantik do Československa. Po unifikaci byl zařazen do čs. armády jako 8. pěší pluk Slezský.

9. čs. střelecký pluk „Karla Havlíčka Borovského“

Vznikl 15. 8. 1918 z 1. záložního pluku a několika menších jednotek. Zpočátku byl součástí 1. čs. střelecké divize „Husitské“, později od února 1919 3. čs. střelecké divize. Bojoval na povolžské frontě u Nikolajevska, Simbirsku a Volska. Při ústupu od Volhy v říjnu 1918 tvořil zadní voj, jeho I. prapor byl u Buguruslanu obklíčen a musel se s velkými ztrátami probít k dalším jednotkám přes silné bolševické pozice. Od jara 1919 střežil část magistrály v oblasti

Kurganu, Šumichy a Kanska. Při evakuaci do Vladivostoku v lednu 1920 byl pluk společně s 10. čs. střeleckým plukem „Jana Sladkého Koziny“ ještě nucen svést boje s postupujícími bolševiky u Nižněudinska. Z Vladivostoku odplul 8. 6. 1920 na lodi Protesilaus přes Pacifik do Kanady, odtud přes Atlantik na lodi Minnekahda do Československa. Po návratu do vlasti byl unifikován jako 9. pěší pluk Karla Havlíčka Borovského.

10. čs. střelecký pluk „Jana Sladkého Koziny“

Vznikl 12. 7. 1918 z 2. čs. záložního pluku pod názvem 10. čs. střelecký pluk „Karla Havlíčka Borovského“. Po zjištění, že je tento název již používán 9. čs. střeleckým plukem, byl od 17. 12. pojmenován jako 10. čs. střelecký pluk „Jana Sladkého Koziny“. Zpočátku byl součástí 2. čs. střelecké divize, později od 1. 2. 1919 3. čs. střelecké divize. Pluk bojoval na povolžské frontě u Simbirsku a Bugulmy, od jara 1919 byl pověřen ostrahou magistrály v úseku Ačinsk – Krasnojarsk – Kansk. Během jara 1920 byl pluk přesunut do Vladivostoku, předtím však byl společně s 10. čs. střeleckým plukem „Jana Sladkého Koziny“ nucen svést boje s postupujícími bolševiky u Nižněudinska. Dne 1. 3. 1920 předaly v Irkutsku jednotky pluku ruský zlatý poklad dle úmluvy bolševikům. Z Vladivostoku odplul 1. 6. 1920 na lodi Edelyn. Do Československa byl přepraven po trase Pacifik – Panamský průplav – Atlantik – Gibraltar – Terst. Hranice Československa pluk překročil 11. 8. 1920. Po unifikaci byl zařazen do čs. armády jako 10. pěší pluk Jana Sladkého Koziny.

11. čs. střelecký pluk „Františka Palackého“

Vznikl 15. 7. 1918 z nově zařazených dobrovolníků čs. legií v Rusku. Zpočátku byl využit ke strážní službě, od září 1918 byl nasazen na povolžské frontě. V lednu 1919 byl k pluku přiřazen do té doby samostatně operující Kurganský prapor. Od jara 1919 byla pluku svěřena ochrana magistrály v úseku Ačinsk – Krasnojarsk. Od 1. 2. 1919 byl zařazen do 3. čs. střelecké divize, dne 13. 11. byl pojmenován 11. čs. střelecký pluk „Františka Palackého“. Na jaře 1920 byl stažen do Vladivostoku, odkud 7. 6. 1920 odplul na lodích Teuger a Thomas přes Singapur, Srí Lanku a Suez a Terst do Československa. Do vlasti pluk přijel 30. 7. a 14. 8. 1920. Po unifikaci byl pluk zařazen do čs. armády jako 11. čs. střelecký pluk „Františka Palackého“.

12. čs. střelecký pluk „Milana Rastislava Štefánika“

Vznikl 15. 7. 1918 z dobrovolníků, kteří vstoupili do vojska čs. legií v létě 1918. Od 13. 11. 1919 nesl pojmenování „Milana Rastislava Štefánika“. Nejprve vykonával strážní službu v Irkutsku a cvičil jednotky určené k doplnění čs. pluků na uralské frontě, kde byl později sám nasazen. V létě 1919 byl doplněn o Slováky z Irkutského výcvikového tábora. V únoru 1919 byl zařazen do nově zřízené 3. čs. střelecké divize. Na jaře 1919 mu byla svěřena ostraha magistrály v oblasti Nižněudinska, na jaře 1920 zabezpečoval evakuaci legionářských jednotek do Vladivostoku. Z něj odplul jako poslední čs. pluk na lodi Logan 21. 7. 1920 přes Singapur, Srí Lanku a Suez a Terst do Československa. Do vlasti přijel 14. 9. 1920. Po unifikaci byl zařazen do čs. armády jako 12. pěší pluk Generála Milana Rastislava Štefánika.

Československé vojsko na Rusi

Vznikl při reorganizaci velení čs. jednotek v Rusku provedené 1. 2. 1919 čs. ministrem války Milanem Rastislavem Štefánikem. Reorganizace vojska vyplývala ze změny jeho úkolů, když v zimě 1919 bylo staženo z fronty k ochraně magistrály. K 15. 1. 1919 byl štáb Čs. sboru reorganizován ve štáb vojska, velitelem vojska se stal gen. Jan Srový. Nejvyšším velitelem čs. vojska a zároveň všech dohodových vojsk v Rusku se stal gen. Maurice Janin.

Reorganizace úzce souvisela se zrušením Odbočky Československé národní rady v Rusku a převedením jejích kompetencí na 5 odborů Ministerstva vojenství (politické oddělení,

vojenská správa, finanční správa, vojenský inspektorát a vrchní kontrola). Plnomocníkem vlády ČSR byl jmenován Bohdan Pavlů, od listopadu 1919 MUDr. Václav Gírsa. V době nepřítomnosti ministra války měl řešit problémy tzv. Zvláštní sbor pro Rusko, zřízený 17. 1. 1919. Byla též zrušena vojenská samospráva a do značné míry i dobrovolnický ráz vojska.

1. čs. záložní pluk „Husitský“

Vznikl 18. 10. 1917 e záložního praporu „Husitského“ jako doplňovací jednotka 1. čs. střelecké „Husitské“. Nejprve podléhal čs. záložní brigádě, poté inspektorátu čs. záložních vojsk, od března 1918 1. čs. divizi „Husitské“. Přestože měl pluk původně na starosti doplňování bojových jednotek, vlivem složitých okolností se jeho příslušníci často účastnili bojů. Na ústupu z Ukrajiny se pluk zapojil do obranných bojů u Bachmače. Po vypuknutí bojů s bolševiky byl začleněn do Penzenské skupiny a byl nasazen do bojů u Penzy, Syzraně, Bezenčuku, Buzuluku a Bugulmy. Od 15. 8. 1918 byl pluk přejmenován na 9. čs. střelecký pluk „Karla Havlíčka Borovského“. Za dobu své existence poslal jako záložní jednotka bojovým plukům cca 10 000 dobrovolníků.

2. čs. záložní pluk

Vznikl 22. 10. 1917 jako součást čs. záložní brigády, později podléhal 2. čs. střelecké divizi. Přestože měl pluk původně na starosti doplňování bojových jednotek, vlivem složitých okolností se jeho příslušníci často účastnili bojů. Vypuknutí bojů s bolševiky zastihlo pluk rozdělen mezi Vladivostockou a Nižněudinskou skupinu. Jeho velitelství ve Vladivostoku bylo 12. 7. 1918 reorganizováno na 10. čs. střelecký pluk, nejprve „Karla Havlíčka Borovského“, později „Jana Sladkého Koziny“.

Odbočka čs. národní rady na Rusi

Byla vytvořena během III. sjezdu Svazu čs. spolků na Rusi v květnu 1917 jako vrcholný orgán čs. odboje v Rusku. Jejím vznikem se definitivně rozhodly spory o politické vedení čs. odboje v Rusku ve prospěch Masarykovy Československé národní rady (ČSNR). Rozhodujícím orgánem Odbočky se stala prezidiální komise. Mezi její další části patřily organizačně finanční, vojenská, zajatecká a propagační komise, později po reorganizaci byly komise přejmenovány na odbory a zahrnovaly také další aspekty odbojové činnosti. Jejím předsedou byl vždy ten člen ČSNR, který pobýval v Rusku. Zastupoval ho místopředseda, později po reorganizaci plnomocník Odbočky ČSNR. Během evakuace Čs. sboru z Ruska byl 20. 5. 1918 na předporadách I. sjezdu čs. vojska zvolen Prozatímní výkonný výbor, jenž dočasně zbavil Odbočku všech pravomocí a svěřil cestu na východ do rukou tříčlenného kolegia, jež tvořili Stanislav Čeček, Sergej Vojcechovský a Radola Gajda. Činnost Odbočky byla obnovena 26. 7. 1918, zároveň proběhla reorganizace její struktury. V čele pobočky stál od srpna 1918 Bohdan Pavlů jako plnomocník ČSNR. Odbočka zanikla po příjezdu čs. ministra války (někdy je uváděno vojenství) Milana Rastislava Štefánika na Sibiř, když 14. 12. 1918 její členové složili své pravomoci. Úkoly odbočky po krátké činnosti tzv. Prozatímní výbor Ministerstva národní obrany, převzalo 8. 1. 1919 Ministerstvo vojenství, odbor pro Rusko.

Povolžská fronta

Po spojení Penzenské a Západní skupiny 6. 7. 1918 rozhodlo politické a vojenské vedení čs. vojska o návratu jednotek do oblasti středního toku řeky Volhy, kde měly v součinnosti s ruskou demokratickou vládou v Samaře pokračovat v boji proti sovětské vládě. Vojska Čs. sboru se měla stát předvojem plánované intervence dohodových vojsk a měly se kolem nich vytvářet i další ruské protibolševické útvary. Na Volhu přijely jednotky 1. čs. střeleckého pluku „Mistra Jana Husi“, 4. čs. střeleckého pluku „Prokopa Holého“, 9. čs. střeleckého pluku

„Karla Havlíčka Borovského“ a 1. dělostřelecké brigády „Husitské“. Koncem léta byly čs. jednotky ještě posíleny 2. čs. střeleckým plukem „Jiřího z Poděbrad“, 10. čs. střeleckým plukem „Jana Sladkého Koziny“, 11. čs. střeleckým plukem „Františka Palackého“ a 1. čs. jízdního pluku „Jana Jiskry z Brandýsa“. Čs. síly zde doplňovaly útvary ruské samarské vlády a uralští kozáci. Velitelem vojsk Povolžské fronty byl jmenován gen. Stanislav Čeček. Boje probíhaly v několika izolovaných směrech v okolí měst Kazaň, Simbirsk, Inza a Nikolajevsk. K pomoci ze strany dohodových vojsk však nedošlo a u svých ruských spojenců legionáři čím dál více naráželi na lhostejnost k vlastnímu osudu a rozklad jejich jednotek. Naopak sovětská vláda zavedla povinné odvody do Rudé armády a vrhla všechny své síly proti ruským a československým vojákům na Volze. Přesto se čs. jednotky dokázaly v Povolží udržet až do září 1918. Po zmaření posledních nadějí na spojeneckou pomoc a v důsledku úplného vyčerpání došlo v čs. vojsku k rozsáhlé krizi, která při ústupu od Volhy vyvrcholila v Aksakovskou tragédi (při níž se zastřelil plk. Josef Švec) a ke stažení čs. jednotek za Ural v říjnu 1918, což vyústilo v definitivní likvidaci Povolžské fronty.

Uralská fronta

Název vznikl počátkem října 1918 po reorganizaci sil Jekatěrinburské skupiny a po příjezdu velitelství a štábu 2. čs. střelecké divize. Označoval velitelství a čs. a ruské jednotky, které na podzim a v zimě 1918 bojovaly na středním Uralu. Velitelem fronty byl od 6. 10. 1918 gen. Radola Gajda. Postupně mu byly z čs. jednotek podřízeny všechny pluky 2. čs. střelecké divize (5. čs. střelecký pluk „Pražský“ (později „T. G. Masaryka“), 6. čs. střelecký pluk „Hanácký“, 7. čs. střelecký pluk „Tatranský“, 8. čs. střelecký pluk „Slezský“, 2. čs. dělostřelecká brigáda), dále 3. čs. střelecký pluk „Jana Žižky z Trocnova“, 1. čs. úderný prapor, a prapory 9. čs. střeleckého pluku „Karla Havlíčka Borovského“ a 12. čs. střeleckého pluku „Milana Rastislava Štefánika“. Z ruských protibolševických vojsk mu bylo podřízeno několik divizí kozáků a armády tzv. Sibiřské vlády. Čs. jednotky svedly během října 1918 těžké boje především v oblasti Kunguru a Nižného Tagilu, jež je značně vyčerpaly a musely být postupně stahovány z fronty. Po Kolčakově převratu na Sibiři v listopadu 1918 došlo k dohodě o odchodu čs. jednotek z uralské fronty. Koncem prosince 1918 bylo velitelství fronty přejmenováno na Sibiřskou armádu, jejímž velitelem zůstal gen. Gajda, ovšem již bez čs. jednotek.

Skupiny čs. legií v Rusku

Po přepadení čs. transportů na magistrále a následném propuknutí bojů s bolševiky se čs. jednotky nacházely v několika izolovaných seskupeních od Penzy po Vladivostok. Protože v nich nebylo možné zachovat organizační strukturu Čs. sboru, bylo přikročeno k formování improvizovaných bojových skupin. V květnu 1918 jich tímto způsobem vzniklo šest, které byly pojmenovány podle míst, v nichž se nacházely – Čeljabinská, Marijinská, Nižněudinská, Novonikolajevská, Penzenská a Vladivostocká. Skupiny zahájily válečné operace podél magistrály ke svému spojení a uvolnění cesty do Vladivostoku. Názvy skupin se často měnily podle vývoje situace. Spojením Novonikolajevské a Marijinské vznikla 1. 6. 1918 Sibiřská skupina, jejím spojením s Čeljabinskou 9. 6. 1918 byly vytvořeny skupiny Západní, Severozápadní a Východní. Z části Severozápadní a Západní skupiny byla 8. 7. 1918 vytvořena Uralská skupina, která byla od 25. 7. 1918 přejmenována na Jekatěrinburskou skupinu. Po spojení všech legionářských jednotek koncem srpna 1918 byla obnovena původní plukovní a divizní struktura Čs. sboru a jednotky bojující na Povolžské a Uralské frontě byly opět podřízeny 1. a 2. střelecké divizi.

Svaz česko-slovenských spolků na Rusi

Vznikl v březnu 1915 v Moskvě jako Svaz českých spolků na Rusi. Stal se hlavním orgánem čs. odboje v Rusku. V jeho čele stála správa svazu s pětičlenným předsednictvem. V květnu 1915 byl svaz přejmenován na Svaz česko-slovenských spolků na Rusi. Hlavním posláním Svazu bylo organizování čs. vojsk v Rusku, mezi další úkoly patřila materiální podpora čs. vojska a politická a propagační činnost. Svaz byl názorově nejednotný a probíhaly v něm spory o podobu čs. vojska i o samotnou politickou orientaci odboje, kdy se cíle carofilsky orientovaných českých krajanů v Rusku střetávaly s podstatou úsilí Masarykovy zahraniční akce, směřující k demokratickému státu republikánského typu. Rozpor byl zosobněn činností tzv. kyjevské skupiny, jež chtěla přistoupit k budování velkého legionářského vojska až ve chvíli, kdy jednotky ruské armády překročí hranice Českých zemí a petrohradské skupiny, která byla pro masový nábor dobrovolců z řad zajatců a větší orientaci na Masarykovu Československou národní radu (ČSNR). Na I. sjezdu krajaňských organizací získala návrh petrohradská skupina. Předsedou byl zvolen Bohumil Čermák, tajemníkem Jiří Klecanda. Na II. sjezdu se do čela dostala kyjevská skupina, přičemž předsedou byl zvolen Václav Vondrák. To ještě víc umocnilo názorový rozkol hnutí, jenž byl navíc podtržen vystoupením panslavistické skupiny pod vedením Svatopluka Koníčka-Horského. Rozpory se částečně podařilo zahladit tzv. Kyjevským zápisem, aktivita Jaroslava Düricha a jeho založení carskou vládou podporované Čs. národní rady na Rusi problémy ještě prohloubila. Hlavní rozpory se podařilo zahladit až na III. sjezdu Svazu, kde plně převládly zajatecké organizace a do čela hnutí postavily Odbočku ČSNR v Rusku. Činnost Svazu trvala až do ledna 1918, orientovala se ale pouze na zastupování usedlých čs. krajanů. Do zániku Svazu stál v jeho čele MUDr. Václav Girsá.

Text k překladu:

První světová válka – místa, události

Bachmač 8.–13. 3. 1918

Při odchodu Československého sboru z Ukrajiny hrozilo nebezpečí, že jednotky *1. střelecké divize Husitské* budou obklíčeny postupujícími německými vojsky, směřujícími k Bachmači od Kyjeva a Gomelu. Proto dostaly jednotky *6. a 7. střeleckého pluku* 8. 3. 1918 úkol udržet železniční uzel Bachmač do projetí všech čs. vlaků. Proti přesile tří německých divizí zasáhly odpoledne 10. 3. 1918 také jednotky *1. záložního a 4. střeleckého pluku*. Poslední německý útok byl odražen 12. 3. 1918 u Česnokovky, brzy ráno 13. 3. 1918 projel Bachmači poslední československý vlak a čs. zadní voj se odpoutal od nepřítele. Díky úspěšným bojům u Bachmače se podařilo, za cenu 90 mrtvých a 200 raněných, zabránit obklíčení části čs. sboru a zajistit jeho nerušený odchod na východ.

Bitva na Sommě (1. července 1916 – 18. listopadu 1916)

V době vrcholící Brusilovovy ofenzivy na východní frontě a pokračujících urputných bojů u Verdunu zahájili Britové a Francouzi velkou ofenzivu na obou březích řeky Sommy. Mířila do pravého boku vysunuté německé fronty, kde měla za cíl dosáhnout železniční sítě v okolí Cambrai a odříznutím týlových cest přinutit Němce k ústupu. Stala se prioritou dohodových plánů na rok 1916, a proto jí předcházela důkladná příprava. Hlavní tíhu ofenzivy nesli tentokrát Angličané, neboť Francouzi byli vázání u Verdunu. Čtyřicet kilometrů široký úsek útoku rozdělovala řeka Somma na dvě části, přičemž na severu útočila britská 4. armáda a na jihu postupovala francouzská 6. armáda. Klíčem k úspěchu měla být drtivá převaha v dělostřelectvu. Dohodoví spojenci využívali také vzdušné převahy a veškeré úsilí podporovalo rozsáhlé týlové zázemí. Na rozdíl od ofenziv roku 1915 byl útok na Sommě veden na širším úseku. Pěchota měla postupovat v přesné součinnosti pouze do terénu, který byl předem dělostřelecky dokonale „zpracován“. Po sedmidenní dělostřelecké přípravě zahájili Britové a Francouzi 1. července 1916 útok. Jejich vysoké ztráty a pomalý postup svědčil o tom, že německá obrana neutrpěla přílišné škody. Postup útočících jednotek se totiž zastavil na postaveních vybudovaných až za účinným dosahem dohodového dělostřelectva. Somma se proměnila ve vyčerpávající materiálovou bitvu o každou píď půdy. Když zdejší boje 18. listopadu 1916 konečně ustaly, zůstal v držení Britů a Francouzů úzký 10 km hluboký a 20 km široký pruh naprosto zdevastovaného území. Bitva na Sommě se zařadila mezi největší bitvy první světové války. Skutečnost, že během ní utrpělo zranění nebo padlo přes milion vojáků obou stran, z ní činí jednu z nejkrvavějších bitev lidských dějin.

Bitva o Verdun (21. února 1916 – 20. prosince 1916)

Válka na více frontách proti koalici silnějších nepřátel byla pro Německo a jeho spojence dlouhodobě neudržitelná strategická situace. Nejúčinnější způsob, jak ji zvrátit, spatřoval tehdejší náčelník německého generálního štábu Erich von Falkenhayn ve vyřazení některého z protivníků z války. Po vyčerpávajících bitvách roku 1915 pokládal sám za nejvhodnější cíl

oslabenou Francii. Němečtí plánovači se zaměřili na frontový výběžek vklíněný do vlastní linie, jemuž vévodila pevnost Verdun a který poskytoval výhodu k masovému soustředění dělostřelectva. Ačkoli šlo o opevněný prostor, jeho obranyschopnost utrpěla rozhodnutím francouzského vrchního velení zrušit stálé pevnosti a nahradit je polním opevněním. Ofenziva německé 5. armády pod velením korunního prince Viléma začala 21. února 1916. Po desetihodinové dělostřelecké přípravě Němci zaútočili s více než dvojnásobnou přesilou ve směru na fort Douaumont. Ve čtyřech dnech se jim podařilo prolomit francouzskou obranu do hloubky 3 km a 25. února Douaumont padl. Pak postup uvázl a na úspěchy prvních dní se dařilo navázat jen omezeně na křídlech průlomu. Francouzi mezitím shromáždili ve verdunském prostoru zálohy a do konce dubna dosáhli nad útočníkem dvojnásobné přesily. Tlak na pevnost polevil v červnu a červenci, když Brusilovova ofenziva na východní frontě, a zejména bitva na Sommě donutila Němce odvelet odtud část svých sil. Od října přešli Francouzi do protiúderu a do 20. prosince 1916, kdy boje konečně ustaly, dobyli veškeré ztracené území zpět. Zápolením o Verdun dali oba protivníci v sázku svoji prestiž, což jim nedovolilo se z boje odpoutat, byť už dlouho postrádal jakýkoli operační význam. Cena, kterou za to zaplatili, byla příliš vysoká – celkem se odhaduje na 300 000 padlých.

Válka na moři – bitva u Jutska (31. května 1916)

Ve vzájemném zápolení Velké Británie a Německa hrály námořní síly významnou úlohu. Během roku 1915 ochromila účinná britská blokáda dovoz do Německa a škrtila jeho válečné hospodářství. Němci nasazovali ve stále větší míře ponorky, aby Britům oplácely stejnou mincí a také je odřízly od jejich zámořských zdrojů, ale marně. Zhoršující se stav německého hospodářství vyvolal v roce 1916 dočasnou změnu německé námořní strategie. Velení německého válečného loďstva se rozhodlo oslabit britskou flotu a začalo podnikat rušivé výpady s cílem vylákat soupeřovy lodi na širé moře a postupně je potápat. Tato opoříbovovací taktika však souhrou okolností vtáhla obě loďstva do největší námořní bitvy války – bitvy u Jutska či Skagerraku. Když se Britové dozvěděli o pohybu německé Širomořské floty u západního pobřeží Dánska, rozhodli se proti ní vyslat jádro vlastních sil a zničit ji. Oba nepřátelské svazy se střetly 31. května 1916. Němci zprvu netušili, jaké převaze čelí. Ukázalo se, že pouhá přesila Britům k vítězství nestačí. Ač Němci disponovali podstatně menšími silami (16 bitevních lodí ku 28 britským), vedli boj pružněji a obratněji, přičemž využívali předností svých plavidel – silnějšího pancéřování a větší průraznosti granátů. Podle potopené tonáže způsobili Britům dvakrát větší ztráty, než sami utrpěli. I když byla tato jediná námořní bitva první světové války pro Němce celkově úspěšnější, nezměnila nic na poměru námořních sil. Britské válečné loďstvo nepozbylo nic ze své drtivé převahy a nezměnilo svůj efektivní systém blokády. Bezvýslednost pokusů o vyrovnání sil nakonec přesvědčila německou admirálnítu, že jediný prostředek k proražení blokády představují ponorky.

Boj o černomořské úžiny – bitva o Gallipoli (19. únor 1915 – 9. leden 1916)

Německý plán vtáhnout Turecko do války na straně Ústředních mocností se zdařil počátkem listopadu 1914. Ještě předtím Turecko uzavřelo průlivy Bospor a Dardanely veškerým dohodovým plavidlům, čímž Rusko přišlo o nejvhodnější námořní cestu pro přísun materiální pomoci od západních spojenců. Na popud prvního lorda admirality Winstona Churchilla se spojenecké velení rozhodlo uvolnit černomořské úžiny čistě námořní operací. Kombinovaná britsko-francouzská flotila zahájila 19. února 1915 ostřelování tureckých pevností při vstupu do Dardanel. O rozhodující průnik úžinami se však kvůli počasí pokusila teprve 18. března. Útok formace osmnácti bitevních lodí a doprovodných plavidel ztroskotal na minových polích a pod palbou zbylých tureckých pobřežních baterií. Potopení tří bitevních lodí a těžké

poškození dalších tři přimělo dohodové velení k nasazení pozemních sil. Námořní výsadek v síle pěti pěších divizí se 78 000 muži se na poloostrově Gallipoli vylodil 25. dubna 1915. Turecká obrana, 80 000 vojáků pod velením německého generála Limana von Sanderse, se stačila na útok dobře připravit, a tak Britům, Australanům, Novozélandanům a Francouzům způsobila na vylodovacích plážích těžké ztráty. Tažení na dlouhé měsíce uvázlo v zákopových bojích. Navzdory soustavné palebné podpoře námořnictva i vylodění dalších jednotek se invazním silám nikde nepodařilo prolomit tureckou obranu, natož splnit vytčené cíle – obsadit úžiny a dobýt Konstantinopol (dnes Istanbul). Otevřením soluňské fronty na podzim 1915 ztratily boje o Gallipoli pro dohodové strategie význam. V prosinci nařízená evakuace byla nejrozumnějším východiskem z tíživé situace. Osm měsíců urputných bojů si na každé straně vyžádalo ztráty ve výši okolo 250 000 mrtvých, nezvěstných, raněných či nemocných vojáků.

Brusilovova ofenziva (4. června 1916 – 20. září 1916)

Neutuchající boje o Verdun a v květnu zahájená rakousko-uherská ofenziva v Jižních Tyrolích stupňovaly tlak dohodových spojenců na Rusko, aby co nejdříve spustilo svoji zamýšlenou letní ofenzivu. Tím, kdo se chopil jejího plánování a kdo zásadně ovlivnil její provedení, byl velitel Jihozápadního frontu generál jezdeckva Alexej Alexejevič Brusilov. Za hlavní cíl ofenzivy určil Kovel, přičemž podpůrné útoky směřovaly proti městům Lvov, Stanislav (dnes Ivano-Frankivsk) a Černovice (Černivci). Úder měl zasáhnout převážně rakousko-uherské jednotky. Recept na proražení nepřátelské obrany hledal Brusilov v překvapivém útoku po celé délce svého frontu, obnášející 480 km. Obránce neměl mít sebemenší tušení, kam zasadit své zálohy. Dalším matoucím prvkem byla krátká a přesná dělostřelecká příprava, jež na rozdíl od obvyklých dlouhých ostřelování neměla protivníkovi umožnit přisunout zálohy ani evakuovat přední zákopy. Na poměry východní fronty neotřelý Brusilovův experiment dále spočíval ve využití infiltrační taktiky spoléhající na speciálně vycvičené úderné oddíly na čele útoku. Těsně před vyražením se podařilo útočící jednotky skrytě soustředit v předních ruských postaveních, těsně před nepřátelskou linií. Úder, jež Rusové zahájili 4. června 1916, překonal představy zúčastněných, neboť na řadě míst c. a k. obránce doslova převálcovav. Avšak k rozhodujícímu strategickému průlomů nedošlo. Útok se postupně vyčerpav a německý zásah v dalších týdnech největší hrozbu zažehnav. Ofenziva odčerpavav německé síly od Verdunu i rakousko-uherské z Jižních Tyrol, čímž Dohodě významně pomohlav. C. a k. vojsku uštvdivav ránu, která je definitivně odsoudilav do role chráněnce závislého na svém německém patronovi. V Rusku kazilav dojem z vítězství vysoké ztrátv, jež živilav nespokojenost v zázemí.

Čeljabinský incident 14. května 1918

Jedna z rozhodujících akcí vedoucí k vystoupení čs. legií v Rusku proti sovětské vládě. Po rozhodnutí sovětské vlády o zpomalení transportu čs. legií do Vladivostoku docházelo k hromadění čs. vlaků na několika zastávkách od Volhy až po Vladivostok, což mezi legionáři způsobovalo nevoli a nedůvěru vůči sovětské vládě. Docházelo také k napjatým situacím s transporty rakousko-uherských a německých zajatců, které mířily opačným směrem do zemí Ústředních mocností. Všeobecné napětí vyvrcholilo 14. 5. 1918 v na nádraží v Čeljabinsku, když z vlaku s maďarskými zajatci kdosi vyhodil kus železa, kterým vážně zranil vojáka 6. čs. střeleckého pluku „Hanáckého“. Legionáři vlak ihned zastavili a pachatele namístež zlynčovali. Místní sovět při vyšetřování zatkl čs. stráž a odmítl její propuštění. Následkem toho vojáci 3. čs. střeleckého pluku „Jana Žižky z Trocnova“ a 6. čs. střeleckého pluku „Hanáckého“ obsadili nádraží, odzbrojili rudoarmějce, zmocnili se nejprve místních skladů

zbraní, poté i celého města a své druhy osvobodili. Incident se ještě podařilo smírně urovnat, o týden později však byl zachycen Trockého telegram s příkazem odzbrojit legionáře a začalo docházet k prvním přepadením čs. transportů na magistrále a jednotky Čs. sboru vystoupily proti sovětské vládě na celé magistrále.

Čeští dobrovolníci v Srbské armádě za první světové války

Oddíl dvaceti českých krajanů z Bělehradu se již v létě 1914 v řadách srbské armády zúčastnil tvrdých bojů s postupující rakousko-uherskou armádou. V létě 1915 vstoupilo několik desítek čs. zajatců do srbského 1. dobrovolnického pluku. Další pokusy o vytvoření samostatných čs. jednotek zmařil nepříznivý vývoj situace na srbské frontě na podzim 1915 a po vstupu Bulharska do války na straně Ústředních mocností i zhroucení srbského odporu.

Většina českých dobrovolníků v srbské armádě prodělala těžký ústup srbské armády přes albánské hory až k Jaderskému moři. Spolu se srbskou armádou se ústupu účastnilo i 50 000 válečných zajatců, z toho přes 20 000 Čechů ze zajateckých táborů. Během vysilujícího dlouhého pochodu více než 10 000 českých zajatců zemřelo. Srbsko bylo po těžkých bojích dobyt a okupováno Rakousko-Uherskem. Jeho vláda v exilu byla dohodovými mocnostmi nadále uznávána. Část armády v počtu asi 100 000 vojáků se reorganizovala na ostrově Korfu v Řecku.

Nové možnosti poskytlo od počátku roku 1916 organizování I. srbské dobrovolnické divize v Oděse, do níž se přihlásilo na 600 Čechů, mezi nimi i řada důstojníků. Divize byla, spolu s dalšími jednotkami, nasazena jako součást ruského 47. sboru na podporu Rumunů, a bojovala zejména v Dobrudži. První boj divize proběhl proti Bulharům 6. září 1916 u Dobriče (Pazadžiku). Padlo zde deset československých důstojníků, z čs. mužstva nejméně 2 muži padli a 39 mužů bylo raněno.

Část českých krajanů přešla na podzim 1916 v Rusku do 1. čs. střelecké brigády, ostatní se ještě v roce 1917 se srbskou divizí zúčastnili bojů na soluňské frontě v Řecku, odkud byli na zákrok Čs. národní rady přesunuti do Francie a Itálie.

Boje o Doss Alto (21. září 1918)

V srpnu 1918 byla Čs. divize v Itálii po krátkém výcviku vyslána na frontu a byla jí svěřena obrana asi dvacetikilometrového úseku horského terénu mezi severním cípem Gardského jezera a řekou Adiží. Klíčovým bodem čs. obrany se stala kóta 703, zvaná Doss Alto, na horském masivu Monte Baldo. Právě na tuto kótu se rozhodla zaútočit rakousko-uherská armáda. Důvody útoku nebyly strategické: pro vojenské úřady monarchie představovala již samotná existence čs. divize z vojenského i politického hlediska demoralizační prvek, který mohl podnítit vzpoury v řadách rakousko-uherského vojska. Útok byl proto pojat jako trestná výprava proti vlastizrádcům, jejíž úspěch měl být propagandisticky náležitě využit. Začal 21. 9. 1918 mohutnou, téměř dvouhodinovou dělostřeleckou přípravou, která zlikvidovala systém drátěných překážek a větší část zákopů. Následně se rakousko-uherským jednotkám, útočícím ze dvou směrů, podařilo proniknout do československých postavení. Hlavní tíha obrany spočívala na 33. čs. střeleckém pluku. Centrem čs. obrany se stal tunel na vrcholu kóty, kde byl umístěn těžký kulomet a legionáři se zde několik hodin úspěšně bránili. V odpoledních hodinách po příchodu posil přešly čs. legie do protiútoku, který donutil nepřítele k ústupu. Čs. jednotky měly 7 padlých, 31 raněných a 4 zajaté, kteří byli jako vlastizrádci popraveni poblíž města Arka. Ztráty rakousko-uherské armády byly mnohem vyšší.

Jihotyrolská ofenziva (15. května 1916 – 16. června 1916)

Ve strategických záměrech na rok 1916 se šéf generálního štábu rakousko-uherské armády Franz Conrad von Hötzendorf se svým německým protějškem neshodl. Zatímco Falkenhayn pokládal Francii za nejvhodnější cíl hlavní ofenzivy, Conradovi připadalo snazší vyřadit z války nejprve Itálii. Přicházel s konkrétním návrhem společného úderu z oblasti Jižních Tyrol do Benátské nížiny, do týlu italských armád na Soči, ale Falkenhayn jej odmítl podpořit. Když se koncem února rozhořely boje o Verdun, zahájila italská armáda na francouzskou žádost 11. března odlehčující ofenzivu na sočské frontě. Rakousko-uherské Armádní vrchní velitelství plán úderu z Jižních Tyrol nepustilo ze zřetele, třebaže se muselo spokojit jen s vlastními skromnými silami. Těch však nebylo dost k tomu, aby c. a k. armáda zároveň útočila i bránila Italům v přesunu záloh ze sočské fronty. Výhled na úspěch ofenzivy dále snížilo i nepříznivé počasí, které operaci zpozdilo o měsíc. Moment překvapení pominul, když se soustředění sil nepodařilo před Italy utajit. V důsledku zdržení čekal na c. a k. jednotky v den útoku téměř třikrát početnější nepřítel než původně. Ofenziva, kterou rakousko-uherská propaganda pojímala jako výpravu s cílem ztrestat zrádnou Itálii, vyrazila 15. května z výchozích postavení jihovýchodně od Trenta a zpočátku zaznamenávala úspěchy. Jednotkám útočícím v těžkém horském terénu se podařilo dobýt města Asiago a Arsiero, ale v dalším postupu jim zabránily italské zálohy a vlastní zásobovací těžkosti. K tomu všemu se přidaly katastrofální zprávy o ruském průlomů na východní frontě, po nichž následoval přesun částí sil na toto bojiště. Bez perspektivy dalšího postupu a pod náporem italských protiútoků nakonec zazněl rozkaz k ústupu do lépe hájitelných pozic. Fronta se tak znovu ustálila v horách.

První střetnutí československých vojáků s nepřátelskými obrněnými vozidly 25. února 1918

V chaosu po porážce Ruska v první světové válce na přelomu let 1917 a 1918 došlo 25. února 1918 k prvnímu zaznamenanému střetnutí československých vojáků s nepřátelskými obrněnými vozidly v dějinách.

Následkem porážky Ruska v první světové válce obsadila na jaře 1918 německá a rakousko-uherská vojska prakticky bez odporu polovinu Finska, Pobaltí, Bělorusko, Polsko a Ukrajinu. Čtyřicetitisícový Československý sbor, jehož vojáci se nadále považovali za součást vojsk Dohody, musel Ukrajinu před německým postupem opustit. Zadní voj sboru, tvořený 1. a 4. střeleckým plukem, odpochoval 24. února 1918 ze Žitomiru ve směru na Kyjev. O den později, 25. února 1918, na žádost obyvatel města Korostyševa, za sebou Čechoslováci nevyhodili do povětří kamenný most přes údolí říčky Teterev. Toho využily dva německé obrněné automobily a mezi Korostyševem a Carevkou napadly československý zadní voj, tvořený rozvědkou praporčíka Musílka a 3. praporem 1. pluku.

Dva obrněnce, opatřené na věžích černými kříži, byly klamně označené ukrajinskými vlajkami, a proto se jim podařilo zezadu se přiblížit až do bezprostřední blízkosti pochodujících československých vojáků. Palbu zahájily teprve při předjíždění. Čechoslováci se ukryli do příkopů a do lesa, který po obou stranách lemoval silnici, a ručními granáty a střelbou z pušek průbojným střelivem zahnali oba obrněnce na útěk. Na silnici zůstaly jen vyděšené koně, zapřažené v kulometných kárách. Tři legionáři padli a čtyři byli raněni. V obrněncích, podle zpráv průzkumu, padli tři Němci, z toho jeden štábní důstojník. Československý sbor poté unikl přes Bachmač na neokupované území Ruska a nastoupil svou anabázi do Vladivostoku.

Bitva u Lipjag 4. června 1918

Po ovládnutí Penzy postupovaly vlaky Penzenské skupiny Československého sboru po Transsibiřské magistrále dále na východ v čele s obrněným vlakem Orlik a vzadu s obrněným vlakem Groznyj. Silné bolševické síly se je pokusily zastavit u železniční stanice Lipjagy, západně od Samary. 4. června 1918 se u Lipjag čs. jednotkám za minimálních ztrát podařilo obchvatem a předstíraným útokem rozpráší více než dvakrát silnějšího protivníka. Bitva otevřela cestu Penzenské skupině na východ, ke spojení s ostatními částmi Čs. sboru a umožnila obnovení ruské legitimní vlády v Samaře, složené z poslanců bolševiky rozprášeného ústavodárného shromáždění.

Německá jarní ofenziva (21. března 1918 – 17. červenec 1918)

Přesunem uvolněných divizí z východu si Němci v prvních měsících roku 1918 vybudovali na západní frontě početní převahu pro rozhodující úder, než do Francie připlují posily ze zámoří. Německé armádní špičky si uvědomovaly, že mají před sebou poslední pokus, a tak přípravě ofenzivy prakticky vše podřídily. Pod krycím názvem Michael zahájila německá armáda 21. března 1918 hlavní útok na frontovém úseku mezi Arrasem a La Fère. Jejím záměrem bylo vrazit klín mezi francouzské a britské armády, Brity zatlačit k Lamanšskému průlivu a vyřadit je z války. Během čtrnácti dnů se německým divizím sice podařilo probít britskými obrannými postaveními až do hloubky 60 kilometrů, ale zamýšleného cíle nedosáhly, neboť jejich postup 4. dubna zastavily společné britsko-francouzské zálohy. V dalším sledu Němci postupně zaútočili ve Flandrech na řece Lys, na řece Aisne mezi městy Soissons a Remeš a v úseku Noyon-Montdidier, avšak žádný z pokusů nevyšel v průlom. Už v polovině roku 1918 bylo jasné, že Němci svoji sázku na poslední kartu prohráli. Dobyté území pro ně nemělo strategický význam, naopak trojice výběžků prodloužila frontu a do budoucna jen zkomplikovala obranu. Poslední ze sekvence německých útoků se uskutečnil na Marně a v Champagni v polovině července. Jeho cílem bylo zmocnit se Remeše jako významného železničního uzlu, a tak zlepšit složitou dopravní situaci v týlu německých armád. I tento útok ztroskotal. Poslední německý nápor si vyžádal obrovské ztráty na obou stranách. Dohoda přišla odhadem o 580 tisíc padlých, zemřelých, raněných a nezvěstných. Německo sice vykazalo ztráty přibližně o sto tisíc nižší, ale už je nemělo jak nahradit – na rozdíl od Dohody. Ta v červenci opět dosáhla početní převahy a okamžitě se vrhla do protiútku.

Permská operace 27. listopadu – 24. prosince 1918

Fronta na Urale se na podzim 1918 stabilizovala v širokém oblouku severně od Jekatěrinburku. Postup československo-ruské Severouralské skupiny z Jekatěrinburku na Vjátku a dále na Moskvu či Archangelsk, blokovala sovětská 3. armáda Východního frontu, jejíž velitelství sídlilo v Permi na řece Kamě. Boje v září a říjnu 1918 zde měly převážně poziční charakter. Kvůli těžkému, zalesněnému terénu a hlubokému sněhu probíhaly operace na severouralské frontě především podél železničních tratí. Z Jekatěrinburku vedou do Permi tři železnice. Nejdelší, přímo na sever, vede přes Nižní Tagil a Kušvu. Na severozápad vede trať přes Kuzino, Lysvu a Kalino a nejkratší trasa vede západoseverozápadně, přes Kuzino a Kungur.

Generál Gajda zahájil Permskou ofenzívu útokem na nejvzdálenějším směru. Jednotky generála Veržbického zaútočily 27. listopadu 1918 z Nižního Tagilu na sever, podél železniční trati a 2. prosince dobyly Kušvu. Mezitím 29. listopadu zaútočily jednotky generála Pepeljajeva na středním směru, dobyly Kyn a Kynský závod, 9. prosince Lysvu a 13. prosince železniční křižovatku Kalino. Tím od Permi odřízly sovětské jednotky, ustupující od Kušvy, a

naopak samy zahájily postup na Perm. Teprve týž den, 13. prosince, zaútočily na nejzápadnějším směru také ruské a československé jednotky podplukovníka Prchaly na Kungur, který dobyly 21. prosince. Nicméně hlavní síly sovětské 3. armády zůstaly upoutány boji u Kunguru, zatímco jednotky generála Pepeľajeva pronikly od východu k Permi, kterou 24. prosince 1918 osvobodily od komunistické krutovlády. Laševičova 3. armáda se po necelém měsíci bojů prakticky rozpadla a ruské a československé jednotky posunuly frontovou linii desítky kilometrů západně od města, kde vydržela až do ruské jarní ofenzívy v následujícím roce.

Porážka Srbska (1915)

Tři rakousko-uherské ofenzívy s cílem ztrestat a zničit Srbsko skončily v roce 1914 fiaskem. Daň za podcenění nepřítele byla vysoká: z celkových ztrát 226 000 mužů 28 000 zahynulo a 76 000 jich zůstalo nezvěstných či padlo do srbského zajetí. Srbové doslova „utrpěli“ vítězství a nebyli v následujících měsících schopni žádné vojenské akce, zvláště když v zázemí řádila epidemie tyfu. Zatím nevyužitý vojenský potenciál představovalo na Balkáně Bulharsko, jež se během roku 1915 stalo objektem diplomatických námluv obou zneprátelených bloků. Jeho směřování do tábora Ústředních mocností ovlivnil nejen německo-rakousko-uherský průlom na ruském bojišti, ale také úspěšná obrana na sočské frontě i v oblasti černomořských úžin. Nevyřízené účty z poslední balkánské války a vidina snadné kořisti usnadnily Bulharsku rozhodování, a tak 6. září 1915 uzavřelo spojeneckou smlouvu s Ústředními mocnostmi. S novým spojencem už nic nebránilo plánu na definitivní zničení Srbska. Pod vrchním velením německého generálplukovníka Augusta von Mackensena začal 6. října 1915 proti Srbsku úder rakousko-uherského a německého vojska ze severu a Bulharů z východu. Odpor obránců proti přesile byl obětavý, leč marný a stejně marná byla i francouzsko-britská vojenská pomoc vyslaná na jih do řecké Soluně. Špatné počasí a nesjízdné cesty sice zabránily obklíčení jádra srbských sil, ale porážka byla nevyhnutelná. Kapitulaci a zajetí unikla srbská armáda náročným ústupem přes zasněžená pohoří Albánie a Černé Hory. Pochod si vyžádal desetitisícové ztráty na životech. Žalostný zbytek srbského vojska, který se shromáždil v polovině prosince 1915 na jaderském pobřeží, evakuovaly dohodové lodi na ostrov Korfu. Obsazením Srbska získaly Ústřední mocnosti přímé spojení po souši se svým tureckým spojencem.

Bitva u Posolské (srpen 1918)

Ve dnech 15. až 20. srpna 1918 vybojovala Východní skupina Československého sboru pod velením plukovníka Gajdy průchod kolem Bajkalského jezera. V tomto úseku vede Transsibiřská magistrála mimořádně členitým terénem s množstvím tunelů a čelní útok nepřicházel vzhledem k těžkému terénu v úvahu. Proto se obchvatná skupina pod velením ruského podplukovníka Ušakova o síle cca 1 000 mužů přeplavila na parnicích Burjat, Feodosia a Sibirjak přes Bajkal a 16. srpna se vylodila u Posolské, v týlu bolševických vojsk, kde v železniční stanici zničila most.

Československé parníky se při návratu u stanice Mysová střetly s bolševickým ledoborcem Bajkal, který potopily, a s parníkem Krugobajkalec, který poškodily a zahnal na útěk. Poté ostřelovaly bolševické vlaky ve stanici Mysová. Tam soustředěná bolševická vojska o síle cca 2 000 vojáků propadla panice a uprchla na východ. Ve stanici Posolské narazila na obchvatnou skupinu, která tyto jednotky 17. srpna rozprášila.

Hlavní síly sovětské obrany o síle cca 3 000 mužů se začaly 16. srpna stahovat na východ také a večer 17. srpna dorazily do Posolské. Nešťastným omylem však padl do zajetí velitel výsadku podplukovník Ušakov, který byl bolševiky umučen. Jednotky výsadku se bolševikům

podarilo zatlačit od trati, kde se udržely až do příchodu Gajdových hlavních sil ráno 18. srpna. Spojené československé jednotky pak znovu dobyly stanici Posolskou. Cesta na východ byla volná, 20. srpna dobyla Východní skupina Věrněudinsk a pokračovala dále ve směru na Vladivostok.

Krátce nato se 31. srpna 1918 ve stanici Karymskaja spojily jednotky Východní skupiny s jednotkami Vladivostocké skupiny. Tím se, po třech měsících bojů, ocitla celá Transsibiřská magistrála od Volhy po Tichý oceán v československých rukou.

Průlom u Caporetta (24. října 1917 – 10. listopadu 1917)

Na sošské frontě podnikla královská italská armáda celkem jedenáct pokusů o proražení rakousko-uherských linií. Žádný z nich neuspěl, a tak se tu válka proměnila v opotřebovávající bitvy, které c. a k. obranu připravovaly o půdu pod nohama a působily jí citelné ztráty. Němci se rozhodli svému spojenci v nouzi pomoci a přejít na sošské frontě do protiútoků. Úkol připadl nově utvořené 14. armádě pod německým velením. Sedm německých a pět rakousko-uherských divizí, soustředěných v horském pásmu mezi Bovcem a Tolminem, vyrazilo 24. října 1917 do útoku. Úder směřoval přes městečko Kobarid (italsky Caporetto) do týlu italských vojsk operujících na jižním úseku sošské fronty. Díky drtivé přesile, masivní dělostřelecké podpoře s použitím bojových plynů a momentu překvapení se jim podařil nečekaný, hluboký operační průlom, který italské vojsko během čtyř dnů obrátil na ústup, až nezadržitelný útěk. Čtyři sta tisíc útočících vojáků v krátké době rozložilo dvě italské armády o více než dvojnásobných počtech a k ústupu strhlo též armády v Dolomitech a Karnských Alpách. Do 4. listopadu 1917 dosáhly útočící jednotky řeky Tagliamenta a 10. listopadu už stály sto kilometrů na západ na břehu řeky Piavy. Caporetto se stalo synonymem katastrofální porážky s dalekosáhlými důsledky pro všechny zúčastněné. Dohoda zřídila tzv. Nejvyšší válečnou radu spojenců, aby konečně dbala na lepší koordinaci akcí spojeneckých armád. Itálie získala novou vládu, nové vojenské vedení a s podporou francouzských a britských divizí překonala období paniky, deziluze a poraženectví. Pro Rakousko-Uhersko a Německo měl vojenský úspěch pachutí Pyrrhova vítězství: získaly sice v zabraném území zdroj potravin, ale armády zajatců znamenaly starost o další hladové krky. A co bylo nejhorší, Itálii se nepodařilo vyřadit z boje.

Průlom u Gorlic a Tarnówa (2. května 1915)

Průběh frontové linie v Karpatech z dubna 1915 ohrožoval obranu Rakouska-Uherska. Rusy dobyté území v tehdejších Uhrách tvořilo výběžek, který poskytoval ideální východiště pro další ruskou ofenzivu. Jelikož se s nástupem jara v oblasti očekávalo brzké oživení bojových operací, plánoval šéf rakousko-uherského generálního štábu Conrad von Hötzendorf provést v oblasti Gorlic co nejdříve odlehčující ofenzivu ve směru na východ k řece Sanu. Její postup měl ruská vojska na karpatském hřebeni buď odříznout, nebo je alespoň donutit ke stažení. S vědomím, že rakousko-uherská armáda nemá pro tento úkol dost sil, žádal od svého německého protějšku Ericha von Falkenhayna potřebné posily ze západní fronty. Ten sice nesdílel nadšení pro větší zapojení německých jednotek na východě, ale musel uznat, že pozice oslabeného spojence v Karpatech představuje pro společné válečné úsilí Ústředních mocností příliš velké riziko. Ruské vojenské úspěchy v Karpatech navíc motivovaly dosud váhajícím Rumunsko a Itálii k jednáním o vstupu do války na straně Dohody. Otevření rumunské a italské fronty na hranicích monarchie by spolu s Rusy v Karpatech znamenalo pohromu. Od úspěšné ofenzivy Ústředních mocností se čekalo, že tyto „námluvy“ překazí. Do mohutné průlomové operace v úseku Gorlice–Tarnów, zahájené 2. května 1915 proti ruské 3. armádě generála Radka Dmitrijeva, se zapojila jedna německá armáda se dvěma rakousko-

uherskými armádami na křídlech. Společná ofenziva vojsk Ústředních mocností vyústila v bezprecedentní ústup ruských sil a postupně zcela zvrátila situaci na východní frontě. Definitivně skončila etapa zápolení o Karpaty. Ustálení východní fronty daleko od hranic Německa i Rakouska-Uherska v létě a na podzim 1915 umožnilo oběma státům soustředit své úsilí na jiná bojiště.

Rota „Nazdar“ 23. 8. 1914

Po vypuknutí první světové války vznikla 23. 8. 1914 v Cizinecké legii ze tří set českých dobrovolníků česká rota „Nazdar“. Na frontu rota odjela 23. 10. 1914 do kraje Champagne v rámci praporu C 2. pochodového pluku Cizinecké legie, začleněného do svazku Marocké divize (Division Marocaine), která v té době bojovala v okolí Remeše. Na jaře 1915 se divize přesunula do Artois, kde se stala součástí sil, jež měly prolomit německé linie. K prvnímu velkému nasazení Roty Nazdar došlo 9. května 1915 u Arrasu v severní Francii. Při útoku na výšinu Falaise de Vimy severně od Arrasu utrpěla rota těžké ztráty a přestala existovat jako bojeschopný celek. Zbylí muži byli přeloženi k jiným jednotkám. Za celou 1. světovou válku prošlo službou v Cizinecké legii na 600 českých a slovenských dobrovolníků, z nichž třetina padla.

Rumburská vzpoura 21. května 1918

Vzpouru připravoval od dubna 1918 tajný výbor, složený většinou z českých vojáků, kteří se vrátili z ruského zajetí. Měla vypuknout v polovině června roku 1918. Povstalci se chtěli spojit s českými vojenskými posádkami v Mladé Boleslavi a České Lípě i s místním civilním obyvatelstvem, táhnout společně na Prahu, provést tam revoluční převrat a ukončit válku. Vzpoura však vypukla předčasně 21. 5. 1918 u náhradního praporu rakousko-uherského střeleckého pluku 7 v Rumburku. Vzbouřenci nejprve obsadili město a poté se vydali na pochod k Novému Boru, kde byli obklíčeni vojsky rakousko-uherské armády, složenými převážně z německy mluvících vojáků, a rozprášeni. Stanné soudy v Rumburku a Novém Boru pak 28. 5. 1918 odsoudily deset vůdců povstání k trestu smrti. Ti byli 29. 5. popraveni v Rumburku. 560 ostatních vzbouřenců skončilo ve vězení.

Trockého telegram 25. května 1918

Podpisem míru v Brestu Litevském 3. března 1918 se poražené Rusko stalo vazalem Ústředních mocností. Čs. sbor uzavřel s jeho vládou dohodu o odchodu do Francie přes Vladivostok a o neutralitě ve vnitropolitických záležitostech. V dubnu 1918 se přeprava čs. transportů prakticky zastavila. Na železnici dostala přednost repatriace německých a rakousko-uherských zajatců. Trockého telegramy z 21. a 23. 5. 1918 přikazovaly zrušit čs. jednotky a vytvářet z čs. vojáků jednotky Rudé armády nebo pracovní oddíly. Telegramy a přepadení čs. vlaků na magistrále chápali legionáři jako vyhlášení války. Trockého telegram z 25. 5. 1918 nařizoval všem místním sovětům zastřelit každého ozbrojeného Čechoslováka a všemi prostředky zabránit pohybu čs. vlaků na východ. Čs. vojáci na tento pokus reagovali rozhodnutím o odjezdu do Vladivostoku vlastními silami. Ozbrojené střetnutí vyústilo po třech měsících bojů do ovládnutí Transsibiřské magistrály od Volhy po Tichý oceán vojáky Čs. sboru.

Vouziers 18.–30. října 1918

Oba střelecké pluky Čs. brigády ve Francii byly na podzim 1918 nasazeny na západní frontě poblíž města Vouziers. U obce Terron byl ve dnech 18. až 30. října 1918 nasazen 21. pluk. Boj zahájily francouzské jednotky 18. října 1918 přechodem přes řeku Aisne. Na vytvořeném předmostí v obci Terron je 20. října vystřídal 1. prapor čs. 21. střeleckého pluku. O den později se stal terčem německého protiútoky. Po posílení 2. praporem pluku se československým jednotkám podařilo odrazet všechny německé protiútoky až do 30. října, kdy byly vystříhány. Třetí prapor pluku byl v téže době nasazen v první linii u obce Vandy. U obce Chestres útočil ve dnech 20. až 27. října 1918 československý 22. pluk s úkolem dobýt kótu 153. Přes velké ztráty se výšinu dobýt nepodařilo. Ještě v zákopech se vojáci obou pluků dozvěděli zprávu o vzniku Československé republiky.

Vstup Itálie do války (1915)

Po vypuknutí války Itálie nesplnila svůj závazek vůči spojencům v Trojspolku – Německu a Rakousku-Uhersku – a zůstala stranou konfliktu. Zapojila se do něj na jaře 1915 v táboře Dohody za příslib územních kompenzací na úkor poražených. Válku Rakousku-Uhersku Itálie vyhlásila 23. května 1915 v době úspěšného postupu armád Ústředních mocností na východní frontě. Rakousko-Uhersko se ocitlo ve válce na třech frontách. Hranici s Itálií tehdy kryly kromě opevnění jen slabé jednotky, a tak donutila hrozba zdejšího průlomu c. a k. vrchní velení nejen k přisunutí jednotek z klidného srbského bojiště, ale i k odčerpání sil z východní fronty. Pro posílení rakousko-uherské obrany bylo rozhodující italské měsíční otálení. Z celé délky společné hranice s Rakouskem-Uherskem si Itálie vybrala pro své hlavní útočné operace její nejvýchodnější a také nejpříhodnější část podél řeky Soči. Od 23. června 1915 do konce roku 1915 podnikla italská královská armáda čtyři ofenzivy (z celkem jedenácti). Půlrok bojových operací na vápencovém krasu i na hřebenech Julských Alp přinesl děsivou bilanci – stál obě znepřátelené strany dohromady na 300 000 padlých, raněných, nezvěstných a zajatých vojáků. Navzdory nejméně dvojnásobné italské přesile v pěchotě i dělostřelectvu se c. a k. vojsku dařilo s malými územními ztrátami zabránit průlomu. Na tyrolské a korutanské frontě se v náročném vysokohorském terénu odehrávaly lokální boje menšího rozsahu se střídavými, spíše podružnými úspěchy. Přestože se italskému vojsku nevedlo podle představ jeho velení, dařilo se mu poutat vojenské síly Rakouska-Uherska a zamezit jejich použití na jiných bojištích. Itálie svému nepříteli také působila citelné ztráty, a tak měl její vstup do války pro další vývoj konfliktu dalekosáhlý strategický význam.

Vstup Rumunska do války (27. srpna 1916)

Neutrální Rumunsko čekalo na vhodnou příležitost ke vstupu do války. S příslibem rozšíření svého území na úkor sousedů zakotvilo zčásti v dohodové koalici a 27. srpna 1916 vyhlásilo Rakousku-Uhersku válku. Podunajská monarchie se svým německým patronem se ještě nestačila vzpamatovat z Brusilovovy ofenzivy a už nastala další krize. Akutní hrozbu představoval zvláště obchvat jižního křídla východní fronty, spojený s útokem přes Sedmihradsko na Budapešť. Poměr sil byl pro Ústřední mocnosti více než nepříznivý. Obrana Sedmihradska čelila více než dvanásobné rumunské přesile (34 000 : 420 000), na Dunaji a v Dobrudži stálo 70 000 Němců a Bulharů proti 182 000 Rumunů a Rusů. Rumunská ofenziva začala postupem do Sedmihradska s cílem obsadit Banát a táhnout na Budapešť. Zpočátku postup nenarazil na výraznější odpor, ale byl příliš pomalý a umožnil seskupení dvou německo-rakousko-uherských armád k odrazení náporu. Koncem září Rumuni utrpěli porážky u měst Hermannstadt (dnes Sibiu) a Kronstadt (Brašov). Poté zahájilo německé a

rakousko-uherské velení společný koordinovaný úder. V listopadu pronikly jeho jednotky do Valašské nížiny a Mackensenova tzv. Dunajská armáda, složená z bulharských, tureckých a německých jednotek, zaútočila z Bulharska na Bukurešť. Postup na levém břehu Dunaje vyvrcholil ovládnutím města počátkem prosince a zatlačením rumunsko-ruských vojsk na linii danou ústím Dunaje. Zde vznikla obranná linie, která zůstala beze změn až do července 1917. Rumunské tažení skončilo obsazením velké části země vojsky Ústředních mocností. Jeho rozsáhlé přírodní zdroje byly sice vítanou kořistí, ale okupace vážala nemalé vojenské síly. Východní fronta se protáhla o dlouhých 500 km, a tak nakonec obě strany konfliktu vnímaly rumunské dobrodružství jako problematickou slepou uličku.

Vzpouza v boce Kotorské 1. února 1918

Na přelomu let 1917 a 1918 vedla námořní blokáda Dohody k velké potravinové a vnitropolitické krizi Centrálních mocností, jejíž součástí byla i vzpoura v boce Kotorské, která vypukla 1. 2. 1918. Námořníci se zmocnili téměř 40 lodí a internovali důstojníky včetně velitele flotily. Vzbouřenci žádali především uzavření míru, zlepšení stravování, prodloužení dovolených a realizaci práva národů na sebeurčení. Pro vzájemné neshody mezi vzbouřenci dokázali internovaní důstojníci lodě postupně ovládnout, celý přístav byl zablokován a vzpoura byla 2. 2. 1918 potlačena. Malé části vůdců vzpoury se podařilo ulétnout hydroplánem do Itálie. Celkem 700 námořníků stanulo před válečným soudem a čtyři vůdci povstání, mezi nimi Čech František Raš, byli 11. 2. 1918 odsouzeni k trestu smrti a zastřeleni. Vzpoura přibližně 6 000 námořníků a třetiny loďstva představovala největší vojenskou vzpouru v Rakousko-Uhersku v průběhu války.

Bitva u Zborova (2. července 1917)

Ruská Prozatímní vláda se na jaře 1917 rozhodla podniknout velkou letní ofenzivu na jihozápadním úseku fronty, kam ruská armáda, v této době již zasažená vlnou nekázně, stahovala své nejdisciplinovanější jednotky. Mezi ně byla zařazena i čs. střelecká brigáda, která měla jako taktický celek na bojišti vystoupit vůbec poprvé, neboť do té doby její rotý a poloroty působily většinou samostatně u různých divizí a sborů ruského vojska. Koncem června 1917 byla brigáda zařazena do 49. sboru 11. armády a převzala 6,5 km dlouhý frontový úsek poblíž vesnice Zborov. V sestavě brigády byly 1. čs. střelecký pluk „Mistra Jana Husi“, dva prapory 2. čs. střeleckého pluku „Jiřího z Poděbrad“ (II. prapor složený z ruských Čechů odmítl nastoupit do boje) a dva prapory 3. čs. střeleckého pluku „Jana Žižky z Trocnova“, dohromady necelých 3 500 mužů. Na straně nepřítele stála 37. pěší brigáda s 35. plzeňským a 75. jindřichohradeckým pěším plukem. Zasažoval sem i úsek 86. pěšího pluku. Útok byl zahájen 2. 7. 1917. Během šesti hodin bojů prolomily čs. jednotky rakousko-uherskou obranu v celém svém úseku až do hloubky pěti km a obsadily čtyři linie silně opevněných zákopů, jež byly považovány za nedobytné. V boji zajaly více než 3 200 nepřátelských důstojníků a vojáků a ukořistila rovněž 20 děl a značné množství pušek, kulometů a dalšího vojenského materiálu. Nepřátelské jednotky se pokusily o několik neúspěšných protiútoků a posléze v odpoledních hodinách ustoupily za řeku Malá Strypa. Čs. střelecká brigáda tak zdaleka překonala plán útoku. Měla však také ztráty. Padlo 167 mužů včetně pěti velitelů rot. Dalších 17 zemřelo na následky zranění a 11 zůstalo nezvěstných. Raněných bylo více než 900. Dalších 320 dobrovolníků padlo v bojích, v nichž brigáda odrážela protiútoky nepřátelských vojsk za tzv. tarnopolského ústupu. Během těchto červencových bojů si zachovala bojeschopnost jako jedna z mála jednotek ruské armády, na niž rozkladně působila bolševická agitace.

Úspěšná vojenská operace u Zborova zásadně změnila dosavadní váhavý postoj ruského vrchního velení i vlády k utváření nových čs. jednotek. Brigáda byla doplněna na divizi, téměř vzápětí vznikla divize druhá, a z obou pak armádní sbor.